

TUFF för nyanlända svenskar

*Om teckenspråksundervisning för
föräldrar med utländsk härkomst*

TUFF för nyanlända svenskar

Om teckenspråksundervisning för föräldrar med utländsk härkomst

© Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2014

Författare: Sonia Strömberg

Omslagsbild: Sonia Strömberg

Omslag: Teckenspråksundervisning i samband med bakning

Produktion: Tullbergs kommunikationsbyrå

Tryck: DanagårdLiTHO, Ödeshög 2014

ISBN: 978-91-28-00552-4, tryckt

978-91-28-00551-7, pdf

Best.nr: 00552

Skrifter, rapporter och metodmaterial kan hämtas som pdf-dokument och

beställas på Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats www.spsm.se.

Du kan också beställa dessa i tryckt version eller i alternativt format från order@spsm.se.

TUFF för nyanlända svenskar

*Om teckenspråksundervisning för
föräldrar med utländsk härkomst*

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Språklagen	9
Bakgrund till boken	9
Bakgrund	13
Språk och kommunikation	13
Talspråk och andra kommunikationssystem	13
Funktionsnedsättning och migration	16
Barnen	18
Om teckenspråk	21
Teckenspråkets karaktär och uppbyggnad	21
Synen på teckenspråk och döva	21
TUFF – styrning, syfte och bakgrund	23
Vad är syftet med TUFF?	23
Invandrar-TUFF	24
Användning av språktolkar	26
Hörselvården	26
När en ny familj blir aktuell	27
Pedagogik och metod	31
Undervisningens metodik och upplägg	31
Undervisningsplanering	36
Undervisningsmaterial	39
Söka material	39
Att anteckna	40
Nya material	40
Ordböcker	41
Andra icke teckenspråkiga material	41
Konkreta föremål och miljöer	42

Bilder	45
Användning av bilder i undervisningen	45
Att använda sin syn är något man lär sig	45
Kunskap om kulturbundna konventioner	46
Ett pedagogiskt ansvar för bilder	46
Undervisningslokalen	49
Svenska för invandrare	51
Svenskundervisning	52
SFI-lärares utbildning	52
Utmaningar i arbetet med TUFF	55
Intervjuer	59
Föräldraintervjuer	59
Intervjuer med teckenspråkslärare	65
Samverkan	68
Sammanfattning och slutsatser	71
Förslag på material	74
Källförteckning	76

Sonia Strömberg har sedan 2001 arbetat med teckenspråksundervisning för nyanlända föräldrar med barn som är döva eller har en hörselnedsättning.

Förord

Denna skrift är tänkt att ge pedagogiskt och metodiskt stöd till teckenspråkslärare som undervisar föräldrar med utländsk härkomst. Även andra kan ha glädje av att läsa den, till exempel beslutsfattare och de som undervisar invandrare som är döva.

Specialpedagogiska skolmyndigheten fördelar statsbidrag till teckenspråksundervisning för vissa föräldrar. En del av denna undervisning riktas till föräldrar som är nyanlända till Sverige. För att underlätta undervisningen för teckenspråkslärarna har nu denna skrift arbetats fram.

Sonia Strömberg är förskollärare, specialpedagog och före detta tolk. Hon har arbetat sedan 2001 med teckenspråksundervisning för föräldrar till barn som är döva eller har en hörselnedsättning. Familjerna är nyanlända svenskar från många olika länder, språkgrupper och religioner.

I den här skriften delar hon med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Sonia riktar ett stort tack till föräldrar och barn som hon har mött under åren. Kontakten med dem har gett henne många nya kunskaper, erfarenheter och goda skratt. Hon tackar även Eva Andåker, från myndigheten, som övertalade henne att skriva och som har stöttat henne under arbetet med skriften. Tack till teckenspråkslärare och forskare som ställt upp med tid, erfarenheter och engagemang. Samt ett extra stort tack till Anne-Marie Wallman, pensionerad universitetslärare i pedagogik som har läst det Sonia har skrivit och kommit med många värdefulla synpunkter. Västansviks folkhögskola, som varit Sonias arbetsgivare, har visat henne stort förtroende i detta arbete.

*Leif Näfver
Chef för statsbidragsavdelningen
Specialpedagogiska skolmyndigheten*

”Barn som går på specialskola för döva lär sig svenskt teckenspråk. I regel får döva barn med utländsk bakgrund snabbt en tillhörighet bland svenskfödda döva, vilket bidrar till att de fort blir integrerade i samhället. Detsamma gäller ofta barnens föräldrar. Om de lär sig svenskt teckenspråk kan de kommunicera med sina barn och lära känna andra föräldrar till döva barn”

”Lika olika som alla andra”

Specialpedagogiska institutet, 2007

Inledning

Språklagen

Den svenska Språklagen som kom 1 juli 2009 stärker det svenska teckenspråkets ställning. Den som är döv eller har nedsatt hörsel har rätt att få lära sig utveckla och använda det svenska teckenspråket. Samma sak gäller de som behöver använda sig av teckenspråk för att upprätthålla en social gemenskap, till exempel föräldrar och syskon till ett barn med helt eller delvis nedsatt hörsel.

Bakgrund till boken

Den här boken vänder sig till dig som möter barn, ungdomar och vuxna med utländsk härkomst i din teckenspråksundervisning. Tanken med boken är att teckenspråkslärare ska kunna få råd och stöd. Förhoppningsvis finns det även andra som kan ha glädje av att läsa den, till exempel beslutfattare och de som undervisar döva invandrare.

Teckenspråksundervisning för föräldrar med döva barn är en historiskt sett ny företeelse. Den har dock erbjudits i olika former under ett antal år. 1981 beslutade Sveriges riksdag att teckenspråket skulle vara undervisningsspråk för döva barn och ungdomar.

Efter detta ökade trycket från föräldrar på att få teckenspråksundervisning. 1995 tillsatte regeringen en utredning som skulle utreda tecken-

språksundervisningen för föräldrar till barn med hörselnedsättning, dövblindhet eller som är döva samt till andra barn med motsvarande behov av teckenspråk för sin kommunikation.

1996 presenterade utredningen sitt betänkande, Teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF).

Utredningen kom fram till att den befintliga teckenspråksutbildningen, som landstingens habilitering, hörselvården, erbjöd inte var tillräcklig för att uppnå en bra kommunikation mellan barn och föräldrar.

Utredningens förslag innebar att teckenspråksutbildningen för föräldrar skulle delas in i tre delar. Landstingens habilitering har ansvar för den så kallade introduktionsutbildningen, sedan vidtar TUFF som sker med statsbidrag och motsvarar 240 timmars teckenspråksundervisning och därefter skulle man kunna fortsätta i påbyggnadskurser.

Efter att i 13 år ha undervisat i svenskt teckenspråk för föräldrar med utländsk härkomst som har barn som är döva eller har en hörselnedsättning kände jag, att det fanns ett behov av att dokumentera erfarenheter jag gjort i denna undervisning. Det finns en hel del litteratur om svenska som andra språk och om Svenska för invandrare (SFI), men specifikt om teckenspråk för invandrare finns inte mycket skrivet och därför känns det angeläget att skriva om mina erfarenheter.

För att komma igång att skriva så har jag försökt samla tankar och idéer från olika håll. Intervjuat föräldrar, teckenspråkslärare, forskare och andra. Jag har även läst olika skrifter och forskningsrapporter, som i första hand handlar

om språk, andraspråksinläring och SFI-undervisning och bildtolkning. Jag vill understryka att denna skrift verkligen inte är någon forskningsrapport utan den bygger på mina egna antaganden och erfarenheter. Det har varit svårt att hitta material som handlar om teckenspråk för dem som kommer från andra länder. De befinner sig i en ganska unik situation eftersom de kämpar med att lära sig två språk samtidigt, svenskt teckenspråk och svenska.

Boken innehåller inte så mycket tips på direkta undervisningsmaterial. Både för att det inte finns speciellt mycket som är anpassat för denna grupp deltagare och för att man måste vara flexibel och välja och anpassa materialet efter mottagaren. Ett positivt sätt att arbeta är att försöka individanpassa undervisningen och försöka underlätta för alla att delta på sin nivå, men också att arbeta med möjligheterna och inte med bristerna. Det innebär att arbeta tillsammans med deltagarna och erbjuda dem många tänkbara vägar till kunskaper i svenskt teckenspråk.

Fler och fler teckenspråkiga material kommer bland annat på nätet, som även passar dem som inte har svenska som första språk. Teckenspråksläraren måste hela tiden vara öppen för nya material och infallsvinklar. Tyvärr bygger dock de flesta teckenspråksmaterialen, som finns och produceras idag, på att man kan läsa och förstå svenska samt känner till den svenska kulturen.

När det gäller bildmaterial så finns det en del som är producerat för SFI-undervisning som fungerar bra i teckenspråksundervisningen.

Antalet föräldrar som under årens lopp deltagit i den särskilda teckenspråksundervisningen för föräldrar med utländsk härkomst är ganska många, runt 100 och de representerar flera världsdelar, religioner och utbildningsnivåer. Allt från analfabeter som aldrig satt sin fot i en skola till högt akademiskt utbildade. De kan ha bakgrund som affärsidkare, bönder, lastbilsförare, diplomater, gerillasoldater, lärare, sjukvårds-

personal, frisörer, hemarbetare, sömmerskor, restaurangpersonal med mera. Dock övervägande lågutbildade då de ofta kommer från krigsdrabbade och fattiga länder där samhället och skolsystemet inte fungerar så bra. Självklart finns det fler invandrade föräldrar i Sverige som har gått i andra teckenspråksgrupper vid de folkhögskolor som bedriver TUFF eller i landstingens teckenspråksundervisning runt om i landet.

Deras barn är ofta upp emot skolåldern eller äldre när de kommer hit. Barnen har oftast inte haft någon egentlig skolgång eller tillgång till hjälpmedel i hemlandet. Många av barnen är i praktiken nästan språklösa när de kommer till Sverige. Ibland använder man sig av ett hemgjort teckenspråk i hemmet. Detta sammantaget gör behovet av teckenspråksundervisning för föräldrarna och en teckenspråkig skolplacering för barnen oerhört viktig för att förbättra kommunikationen mellan barn och föräldrar så snart som möjligt.

Ganska många har tyvärr hamnat på flyktingmottagningar långt ifrån förskolor och skolor som erbjuder barnen teckenspråk och föräldrarna har inte heller fått någon information om teckenspråk eller undervisning i det samma. En del menar att man ska vänta tills föräldrarna har lärt sig svenska och att de har gjort sin SFI klar, och då påbörja undervisningen av teckenspråk. Tyvärr kan det då bli för sent eller undervisningen kommer kanske aldrig igång. Föräldrarna behöver nog en mer additiv tvåspråkighet eller flerspråkighet, det vill säga att man förvärvar kunskaper i två språk som kompletterar och berikar varandra parallellt. SFI och teckenspråksutbildningen för dessa föräldrar borde samordnas. Detta skulle förhoppningsvis minska den stress som många föräldrar upplever på grund av samhällets krav på allt vad de ska hinna med att göra. Flera föräldrar har uttryckt en önskan om detta.

Många av barnen och föräldrarna bär med sig både fysiska och psykiska skador efter de

traumatiska upplevelser de har varit med om och detta minskar deras förmåga både att delta i och tillgodogöra sig den undervisning de får.

En annan aspekt är att det i olika religioner och kulturer finns mycket olika syn på funktionsnedsättningar. En del ser det som guds straff, medan andra ser den funktionshindrade som ställd över alla krav och vi, i vår kultur, säger att alla ska behandlas lika.

Att vara invandrabarn med funktionsnedsättning, i detta fall barn som är döva eller har hörselnedsättning, kan innebära en dubbel utsatthet.

Allt detta bör man ha med sig när man går in i undervisningen av föräldrar som kommer från andra länder.

*Eftersom kulturen färgar såväl
språkstrukturer som
kommunikationsformer, går ofta
en del av betydelsen förlorad när
en person ska översätta sina
tankar från ett språk till ett annat.*

Bakgrund

Språk och kommunikation

I den här skriften kommer det att talas mycket om teckenspråk. Det är då svenskt teckenspråk som menas, och endast ordet teckenspråk kommer i fortsättningen att användas.

Talspråk och andra kommunikationssystem

Det talade språket är unikt bland mänskliga kommunikationssystem bland annat därför att det är universellt och att det inte har några begränsningar (Dahl, 2000).

Det finns andra kommunikationssystem som är likvärdiga med talspråket, i första hand det skrivna språket och teckenspråket.

Enligt Säljö (2000) är språket den mest unika beståndsdelen i mänsklig kunskapsbildning och mer generellt, i vår förmåga att samla och kommunicera erfarenheter med varandra. Ord och språkliga utsagor förmedlar och förklarar samband i omvärlden för oss och gör att den framstår som meningsfull.

Med hjälp av kommunikation med andra blir vi delaktiga i sätt att beteckna och beskriva världen, som är funktionella och som gör att vi kan samspela med våra medmänniskor i olika aktiviteter. Vad språk är och hur språkanvändning ska förstås är en av de klassiska, filosofiska frågorna. Kommunikationsforskare och språk-

vetare har beskrivit en rad funktioner som språket har och som kan anses viktiga.

För att kunna dela tankar och känslor med sina medmänniskor är det viktigt att kunna uttrycka sig på ett begripligt sätt (Hansson, 1998). Men även om både sändaren och mottagaren av ett budskap gör sitt bästa för att förstå varandra, kan samspelet bli besvärligt när individer från olika kulturer möts. Innehållet i budskapet förändras lätt när en tanke översätts från ett språk till ett annat, och olika kulturer har olika sätt att kommunicera.

Förspråklig kommunikation

Icke-verbal kommunikation, att man använder ansiktsuttryck för att kommunicera känslolägen och liknande, är exempel på förspråklig kommunikation. Forskare (Dahl, 2000) menar att den förspråkliga kommunikationen till större delen är genetiskt programmerad. En viktig signal hos människan, som leendet, kan enligt en forskares åsikt knytas till signaler hos djur som visar underkastelse. Vi behöver inte lära oss att le, inte heller vad leendet betyder.

Hos oss människor finns en klar arbetsfördelning mellan det talade språket och det förspråkliga kommunikationssystemet. Gränsdragningen mellan det språkliga och det förspråkliga systemet är dock inte helt självklar.

Det förspråkliga systemet, i synnerhet det som brukar kallas "kroppsspråk" är effektivare på att överföra känslor och stämningar, medan det talade språket fungerar bättre för att överföra information om yttervärlden.

Med verbal kommunikation brukar man syfta på språkets användning i muntlig och skriftlig form. Språket är ett kommunikationsmedel som både sändaren och mottagaren har ett medvetet förhållande till. (Hansson I, 1998)

Det brukar sägas att språket bara utgör ungefär en tredjedel av människans totala kommunikation.

Den icke-verbala kommunikationen förmedlar vanligtvis en sannare bild av ens tankar och känslor än vad orden gör. Orsaken är att vi inte har samma medvetna kontroll över det icke-verbala beteendet. Därför bör vi vara lika lyhörda för risken att misstolka det som sker på det icke-verbala planet som på det verbala i mötet med människor i synnerhet med människor från andra kulturer.

Icke-verbal kommunikation kan uttryckas på många olika sätt bland annat genom:

- ansiktsuttryck
- röstklang, röstvolym och tonfall
- ögonkontakt
- huvudrörelser
- rörelser med armar, händer och fötter
- kroppsrörelser
- personligt utrymme och samtalsavstånd
- fysisk kontakt

Det finns en generell tendens att tolka den egna kulturgruppens kommunikationsmönster som allmängiltigt. Det är lätt att glömma att mönstret är kulturspecifikt, och det är få människor som har ett medvetet förhållande till sitt eget kroppsspråk.

I nya och okända situationer, där man ofta är som mest beroende av att kunna tolka icke-verbala signaler, ökar risken för feltolkningar ju större skillnaderna mellan kulturerna är.

Eftersom kulturen färgar såväl språkstrukturer som kommunikationsformer, går ofta en del av betydelsen förlorad när en person ska översätta sina tankar från ett språk till ett annat.

Samtidigt överför individen ofta värdeomdömen från sin egen kultur och symboler från sitt eget modersmål till det nya språket. Detta kan ge upphov till missförstånd.

Språkinläring

Det finns ingen statistik som visar hur många människor i världen som talar fler språk än sitt modersmål. Man behöver inte gå i skola för att lära sig nya språk. I vissa samhällen lär man sig flera språk parallellt.

Traditionellt brukar man tala om modersmål och främmande språk (Dahl, 2000). De flesta som växer upp i Sverige har svenska som modersmål och till exempel engelska som främmande språk. Forskare gör ofta skillnad mellan första språk och andra språk, beroende på när språken har etablerats. Normalt anses att ett första språk ska vara etablerat före tre års ålder. Detta är inte entydigt utan även beroende av vilken roll språket har i miljön. När forskare använder termen "främmande språk" istället för "andraspråk" begränsas den ofta till språk man lär sig utanför dess naturliga miljö.

Andraspråksinläring sker genom användning, utan hjälp av lärare, utan stöd av läroböcker. Inläringen är talspråksbaserad och inläringen ingår i vardagslivet.

Främmande språk lärs genom att lära in grammatikregler och glosor under ledning av lärare, med stöd av läroböcker. Inläringen är skriftspråksbaserad och är en del av en formell utbildning

I de flesta fall förekommer någon blandning av de båda sätten att lära ett andraspråk. Till exempel invandrare i Sverige förväntas gå på kurser i svenska vilket kompletteras med att man har flyttat till Sverige där svenska talas överallt.

Faktorer som påverkar språkinlärning

Åldern när man börjar lära sig ett nytt språk är naturligtvis av stor betydelse. Viktigt är också vilka tidigare kunskaper och erfarenheter individen har av språkinlärning.

Förhållandet mellan det nya språket och modersmålet är betydelsefull. Finns det grammatiska likheter eller liknande ljudbilder är det av betydelse för hur man själv producerar det nya språket. Det är alltså lättare att lära sig och producera ett nytt språk som ligger nära det egna modersmålet.

Åldern har också betydelse för hur väl man lyckas lära sig ett nytt språk, men även förförståelsen är en viktig aspekt. Det är naturligt att den som lär ett nytt språk i unga år lättare lär än den som börjar i vuxen ålder. Dock kan vuxna inlärare ha en fördel av tidigare språkliga erfarenheter och kunskaper.

Tvåspråkighet

Det finns ingen entydig definition av begreppet tvåspråkighet, (Dahl 2000) men enligt en vidare definition är var och en tvåspråkig som har någon förmåga att använda två språk. En mer användbar avgränsning är att säga att en person är tvåspråkig om hon har haft mer än ett språk i sin uppväxtmiljö.

Diskussioner har förekommit om tvåspråkighetens eventuellt positiva eller negativa effekter. Tidigare var åsikten vanlig att tvåspråkighet ledde till kognitiva brister. Numera har man gått ifrån den teorin, men det finns idag olika syn på hur barn med annat modersmål än svenska bäst ska lära sig både sitt modersmål och svenskan.

Barn som växer upp i miljöer där fler språk förekommer lär sig behärska dem var för sig, men det är inte så att barn automatiskt tar till sig språk i omgivningen.

Om två språk förekommer i olika stor utsträckning kan det hända att barnet väljer bort det svagare språket.

Barns tidiga språkutveckling

Ragnhild Söderbergh (1995) menar att redan vid födelsen blir barn medvetna om andra människor och ett intensivt samspel, den ordlösa så kallade protokonversationen, inleds.

Barnet är redan vid födelsen oerhört koncentrerat på denna kommunikation.

Barns språk utvecklas vid varje tillfälle som barnet är delaktig i ett samspel och det stimulerar barnets språkliga utveckling.

Viktigt för barns språkutveckling är att barnet har många samtalspartner. Det vill säga att barnet möter språk från olika människor i olika situationer. Ändå är det i samtalet ansikte mot ansikte som den största språkliga stimuleringen äger rum.

Döva barns tidiga språkutveckling.

Döva barn har (Preisler, Malmström 1991), samma lust till kommunikation som hörande barn, men då deras kommunikation inte bygger på talat språk utan på tecknat språk kan det, i de fall då föräldrarna är hörande, bli missar genom att föräldrar inte ser eller upptäcker att barnet tecknar. Barnens tecken kan vara på fel ställen eller göras på ett ofullständigt sätt vilket gör att föräldern inte uppfattar tecknet som en del i kommunikationen mellan barnet och föräldern.

Det är därför av vikt att föräldrar till döva barn blir medvetna om dessa subtila uttryck i teckenspråklig kommunikation. Föräldrarna bör bli medvetna om det så att de inte ger upp i de fall de inte tycker sig se någon respons från barnet på de tecken föräldern ger sitt barn.

Barnets svar på föräldrarnas teckenspråk kan vara svårt att avläsa, men det finns där och föräldrarna bör vara medvetna om att barnet ger små uttryck till svar.

Då samtalet är av avgörande betydelse för barns språkliga utveckling är det av stor vikt att teckenspråksundervisning för föräldrar kommer igång så snabbt som möjligt.

Funktionsnedsättning och migration

Människor med funktionsnedsättning, som kommer till Sverige har mycket olika bakgrund och skilda förutsättningar (SOU 1998:139). Vuxna som kommer till Sverige och redan har en funktionsnedsättning har oftast erfarenhet av att leva i ett land där människor med funktionsnedsättning generellt har dåliga livsvillkor. Det är sällsynt att någon har fått specialundervisning, habilitering eller rehabilitering. Många har påverkats av en negativ syn på funktionsnedsättningar.

För många är myndighetskontakterna det första riktiga mötet med det svenska samhället, den första insikten i hur mycket det är som skiljer deras bakgrund från den svenska.

De flesta som i sitt yrke möter invandrare med funktionsnedsättning har antingen specialkunskap om funktionsnedsättning eller om kulturmöten och invandrades situation. De är få som har den dubbla kompetensen. Det saknas också studier på området, därför finns det inte mycket kunskap om livsvillkoren för människor som både har en funktionsnedsättning och en annan språklig och kulturell bakgrund än den svenska. Det finns inte heller mycket kunskap om hur mötet mellan myndigheter och invandrare med funktionsnedsättning fungerar, hur de upplever att de blir bemötta.

Att flytta till ett annat land innebär nästan alltid en kris. De flesta människor upplever en sådan migrationskris även om de flyttar frivilligt, för att till exempel få bättre materiella livsvillkor. Gemensamt för alla som byter land är att de lämnar en känd miljö där de har relationer med många människor. I den miljön har de en identitet i familjen, släkten, på arbetet, bland grannarna och så vidare. Omgivningen känner till deras bakgrund och personlighet, deras kunskaper och kompetens.

När människor flyttar från sitt land lämnar de ett sammanhang med gemensamma vanor och handlingsmönster, och framförallt ett gemensamt språk, sådant som bidrar till att ge människan hennes identitet.

Att ha lämnat sitt land och kanske ha svåra upplevelser bakom sig i hemlandet kan innebära en kris som aldrig riktigt går över. Att få en funktionsnedsättning eller att få ett barn med funktionsnedsättning sedan man kommit till det nya landet innebär ännu en kris som kan försvåra och fördjupa migrationskrisen. Två kriser griper in i varandra. Om båda händelserna inträffar nära varandra i tid kan det bli en mycket stor påfrestning. Människor som utvandrat eller flytt från sitt land lever ofta med hoppet att kunna återvända. Om man själv eller någon i familjen får en funktionsnedsättning ändras omständigheterna. Det kan innebära att den som har flytt kanske måste acceptera att det är svårt att flytta tillbaka, därför att det är för svårt att leva med en funktionsnedsättning i hemlandet.

Personal som möter invandrare med funktionsnedsättning och deras familjer är inte alltid medvetna om denna migrationskris. Bristande kunskap är en orsak. För de flesta infödda svenskar är det helt okända erfarenheter, vi har svårt att leva oss in i hur sådana upplevelser kan påverka människor.

Det är vanligt att personal som möter flyktingar som har traumatiska upplevelser bakom sig är rädda att göra ännu mer skada genom att tala om upplevelserna och ställa frågor. Experter på området är dock eniga om att den oron oftast är obefogad. Många som arbetar med att ge stöd och service till personer med funktionsnedsättning skulle troligen ha lättare att nå ett gott samarbete med invandrare om de hade bättre kännedom om de psykologiska konsekvenserna av att byta land.

Det betyder oftast mer om en person kommer från landsbygden eller från storstaden än vilket land han eller hon kommer ifrån. Många flyk-

tingar kommer från fattig landsbygd och har ingen utbildning. De har levt långt från både sjukvård och utbildningsmöjligheter och många kan inte läsa och skriva.

Det behövs en stor öppenhet och inlevelseförmåga från båda parter när en person från exempelvis den irakiska landsbygden och en svensk tjänsteman ska mötas i så viktiga frågor som att ge stöd vid funktionsnedsättning. I sådana möten behöver parterna förstå varandra helt och fullt. Problem i kommunikationen handlar inte bara om att förstå det som sägs, utan också om att veta vad orden och begreppen står för.

Den myndighet som har ansvar för en insats har också ansvar för att alla som kan behöva insatsen får veta att den finns. När det gäller personer som är ovana vid skriftlig information är det särskilt viktigt hur informationen distribueras. Det räcker inte att det ligger broschyrer i väntrummet på sjukhuset, på apoteket eller försäkringskassan. Den skriftliga informationen ska helst överlämnas tillsammans med en muntlig förklaring.

God samhällsinformation är inte bara lättillgänglig skriven information. Det handlar också exempelvis om lyhörda tjänstemän som försöker leva sig in i vad som kan vara svårt att förstå för den som kommer från ett annat land. Det är också viktigt att de som arbetar i växeln hos myndigheterna talar sakta och tydligt och hjälper till lite extra när de talar med någon som är osäker på svenska.

Begränsningen av sjukvård för asylsökande blir en tydlig etisk och moralisk fråga när det gäller personer med funktionsnedsättning. Habilitering och rehabilitering bedöms sällan som akut behandling. Flyktingförläggningarna är i stort sett aldrig anpassade för personer med funktionsnedsättning. Så länge de bor kvar där görs sällan någon utredning om deras behov av behandling, träning, sjukgymnastik och hjälpmedel med mera. Det kan innebära att de lever flera år utan exempelvis hörapparat i väntan på uppehållstillstånd eller avvisningsbeslut.

Asylsökande barn under arton år ska enligt beslut ha rätt till samma sjukvård som andra barn i Sverige. Rätten till sjukvård för alla barn som vistas i ett land är också entydigt formulerad i FN:s barnkonvention. Men praktiken stämmer inte med teorin. Många gånger får barn inte den habilitering eller de hjälpmedel de behöver.

Ett annat problem som uppstår ibland är att invandrarföräldrar till barn som är döva eller har hörselnedsättning, talsvårigheter eller utvecklingsstörning har ett motstånd mot att lära sig teckenspråk. Men det kan också vara så att de inte heller vågar berätta om barnens svårigheter av rädsla för att inte få stanna.

Människor med funktionsnedsättning har samma rätt att bestämma över sitt eget liv och att delta i samhällslivet som andra människor. Enligt svensk syn på funktionsnedsättning betyder det att barn och ungdomar ska få utveckla sin integritet, sin förmåga att fatta egna beslut och sina förutsättningar att leva ett utåtriktat liv. Denna syn kolliderar ibland med invandrarfamiljers syn dels på barnuppfostran, dels på funktionshinder. Barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning får inte alltid det utrymme de behöver för att nå integritet, jämlikhet och självbestämmande. Beskydd blir lätt överbeskydd, en baksida av föräldrars omtanke.

Tankar om det som skapar svårigheter för invandrarbarn med funktionshinder.

- Att byta land är en kris i sig.
- Tanken att återvända finns alltid, i alla fall när det gäller föräldrarna.
- Att migrera och ha ett barn med funktionsnedsättning kan innebära en längre kris än andra livskriser.
- Det kan ta många år att komma fram till något positivt när man flytt från sitt land.
- Det kan ta lång tid att lära sig älska sitt nya land utan att tappa kärleken till sitt gamla land.

- Det är en dubbel utmaning att vara invandrarbarn och ha funktionsnedsättning.
- Det finns hinder för familjer att nå den svenska omsorgen.
- Olika kulturer har olika syn på barnuppfostran.
- Olika kulturer har olika syn på funktionsnedsättning.
- Olika kulturer har olika syn på hjälpmedel.
- Olika kulturer har olika syn på lek och dess betydelse för utvecklingen.
- Familjerna har speciella behov av stöd och information.
- Det är vanligt att barnen förlorar sina föräldrar som förebilder när de kommer till en situation i livet när barnen som bäst behöver dem, föräldrarna kan tappa sin auktoritet.

Dilemma för döva ungdomar

En del invandrarungdomar med funktionsnedsättning skaffar sig ett eget liv utanför familjen och tar till sig ett svenskt förhållningssätt till funktionsnedsättning och annat. Det kan leda till att de inte, som sina syskon, tar del av den kultur som familjen har med sig från hemlandet. När det exempelvis gäller döva ungdomar kan det resultera i ett avstånd som blir svårt att hantera för både ungdomarna och deras föräldrar. Barnen lär sig svenskt teckenspråk och får ofta en stark tillhörighet bland döva och teckenspråkskunniga hörande svenskar. (Danielsson 1991)

Invandrare som är döva utgör en språklig minoritet vilket gör deras situation annorlunda jämfört med invandrare med andra funktionsnedsättningar. Om de får kontakt med andra döva personer och lär sig det svenska teckenspråket får de en självklar tillhörighet. Om de däremot inte får kontakt med döva personer när de kommit hit kan de bli mycket isolerade. Många har inte lärt sig något teckenspråk alls i hemlandet. I många länder är det långtifrån självklart att familjer med en döv medlem lär sig teckenspråk. I synnerhet

kan döva invandrarkvinnor hamna i en mycket isolerad situation. Man kan tala om en tredubbel utsatthet. Detta bekräftar döva invandrarungdomar, som deltagit i SFI-undervisning, vid personlig kontakt.

I radioprogrammet Brytpunkt i Sveriges Radio den 24 september 2003 intervjuades en invandrad döv man som också betonade vikten av att snabbt få lära sig teckenspråk och få kontakt med andra döva när man kommer till Sverige. Detta för att inte bli isolerad i sitt nya hemland.

Barnen

Det är vanligt att barnen är flera år gamla när de kommer till Sverige. En del är i tonåren och har ofta fått en mycket begränsad skolgång. Några har en utvecklingsförsening orsakad av dålig kommunikation och brist på språklig stimulans. Flera barn har flerk Funktionsnedsättningar. Det kan vara rörelsehinder, spasticitet, synskador, dyslexi, utvecklingsstörning, koncentrationssvårigheter, neuropsykiatriska svårigheter med mera. Dessa funktionsnedsättningar kan delvis bero på en utsatt situation i ursprungslandet. Ytterst få har eller får kokleaimplantat. Det beror antingen på att det är oerhört kostsamt eller nästan obefintligt i hemlandet. När de senare kommer till Sverige är de för gamla för en lyckad operation. Några enstaka barn som har varit hörande och blivit döva efter en traumatisk händelse eller svår sjukdom har fått kokleaimplantat här i Sverige. På grund av att det är svårt för barnen att få kokleaimplantat så blir det ännu viktigare att få tillgång till teckenspråket för både barnen, syskonen och föräldrarna.

När barnen får tillgång till kommunikation på teckenspråk utvecklas många bra och kan gå ifatt sina jämnåriga. Andra kan komma ganska fort

till en viss utvecklingsnivå, men har svårt att gå vidare på grund av andra funktionsnedsättningar.

För barnens skull så är det oerhört viktigt att föräldrarna får möjlighet att lära sig teckenspråk. Det är vanligt att barnen själva stöter på sina föräldrar att de ska lära sig teckenspråk. De är teckenspråkslärares bundsförvanter!

Den dubbla utsattheten

Begreppen handikapp, funktionshinder och funktionsnedsättning används ofta som liktydiga, men enligt Världshälsoorganisationen (WHO) är funktionsnedsättning en nedsättning av fysisk eller psykisk funktion och handikapp är skillnaden mellan den enskildes önskemål och behov och hans eller hennes möjlighet att få dessa tillgodosedda.

Om man vill förstå människor från andra kulturer måste man förstå varje individ och familj för sig.

I litteraturen som finns i ämnet beskrivs mest

vård och habilitering, men vikten av det som sträcker sig över de kulturella gränserna bör genomsyra lärsituationer. Det kan innebära att mötet mellan elev och lärare blir mer jämlikt och en dialog kan uppstå, vilket är av stor vikt för lärprocessen.

I Sverige tvingas ofta barn med funktionsnedsättning från andra länder välja mellan olika identiteter, den svenska, hemlandets eller som en person med funktionsnedsättning.

Barnen väljer ofta den svenska identiteten som funktionshindrade menar Riviera och Özmen (1997). För ett dövt barn blir det så att det lär sig teckenspråk i skolan och de kan ett språk som föräldrarna inte behärskar. Föräldrarna får svårt att hänga med i barnets utveckling, vilket kan leda till konflikter mellan barn och föräldrar.

Danielsson konstaterar i sin rapport "Att vara invandare och döv – en dubbel utmaning?" (1991) att gemenskapen och identifikationen med döva svenskar i regel blir viktigare för döva invandrare än deras etniska och religiösa ursprung.

*”Teckenspråk är så mycket mer
än bara ett språk!”*

Sveriges Dövas Riksförbund 90 år 2012

Om teckenspråk

Teckenspråkets karaktär och uppbyggnad

Teckenspråket är dövas första språk. I Sverige finns cirka tiotusen personer som är döva från födelsen eller tidig barndom. Även andra, exempelvis personer med hörselnedsättning och dövblindhet, använder i ökande omfattning teckenspråk för att kommunicera. Även barn till döva föräldrar, syskon till barn som är döva, hörande föräldrar med flera använder dagligen teckenspråk. Hur många är svårt att få några siffror på, men omkring 100 000 är en siffra som anges i viss litteratur.

Teckenspråket är inte internationellt utan varje land har sitt nationella teckenspråk med egen grammatik, eget ordförråd och egna kulturella drag. Det är ett visuellt och gestuellt språk som produceras med händerna, ansiktet och kroppen. Den som tillägnar sig kunskaper i teckenspråk lär sig samtidigt ett nytt sätt att kommunicera eftersom teckenspråk skiljer sig från talade språk.

Istället för ord säger man tecken. Ett teckens uppbyggnad beskrivs, som att en eller två händer utför en rörelse i ett visst läge. Man kan också säga att tecknet har tre manuella delar. Ordet manuell betyder just ”utförs för hand”.

- Handform, till exempel flat hand eller knuten hand
- Rörelse, vilken rörelse man gör
- Läge, var på kroppen man för handen till, eller om det sker framför kroppen

Ytterligare en skillnad är att jämfört med svenska språket saknar teckenspråket skriftlig form. Genom att använda teckenspråk för att uttrycka egna tankar eller ta del av andras tankar utvecklas språkfärdigheten.

Synen på teckenspråk och döva

I många länder har döva svårt att få skolgång, arbete och svårt att få leva ett självständigt liv, mycket på grund av omvärldens attityd. Denna attityd bär en del invandrarföräldrar med sig till det nya landet. Attityder har djupa rötter och det kan vara svårt för en del att se meningen med att lära sig teckenspråk eller att barnen bär hörapparat, något som i båda fallen gör funktionsnedsättningen synlig. Det är också svårt för många invandrarföräldrar att delta i teckenspråkskurser, då de många gånger har begränsade kunskaper i svenska språket.

*Antalet barn med med
hörselnedsättning eller som är
döva som kommer från olika
länder tillsammans med sina
föräldrar har ökat stadigt.*

TUFF – styrning, syfte och bakgrund

Det som styr TUFF är

- förordningen (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar
- Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar – TUFF (SKOLFS 2012:56)
- den gemensamma utbildningsplan som utbildningsanordnarna för TUFF tagit fram tillsammans med Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Vad är syftet med TUFF?

TUFF riktar sig till föräldrar till barn, som för sin kommunikation är beroende av teckenspråk. Syftet är bland annat att föräldrarna utvecklar sådana färdigheter i svenskt teckenspråk att de kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling.

Den gemensamma utbildningsplanen gäller för alla utbildningsanordnare som bedriver TUFF. Planen utgår ifrån Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar. Utbildningsplanen har sin utgångspunkt i de förmågor som TUFF, enligt ramkursplanen, ska ge föräldrarna förutsättningar att utveckla.

Syftet med en gemensam utbildningsplan är att utbildningsanordnarna ska kunna:

- erbjuda en likvärdig utbildning
- tydliggöra föräldrarnas kunskapsutveckling både för lärare och föräldrar
- möjliggöra för föräldrarna att kunna byta utbildningsanordnare genom att samma nivåbegrepp (bas, fortsättning och fördjupning) används.

Gemensam utbildningsplan

Framtagandet av utbildningsplanen har varit en process där teckenspråklärare och utbildningsansvariga från utbildningsanordnarna samt SPSM varit delaktiga. Vid ett flertal tillfällen har arbetsgruppen, bestående av representanter för teckenspråklärare och för SPSM, träffats och arbetat fram förslag som senare gått ut på remiss till övriga lärare och ansvariga. Den gemensamma utbildningsplanen gäller från och med den 1 januari 2014.

Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Kunskaper i flera språk ger större möjligheter att ingå i skilda sociala och kulturella sammanhang. Kunskaper i svenskt teckenspråk ökar möjligheten att kunna verka bland döva, dövblinda och andra teckenspråkiga.

Teckenspråksutbildningen för vissa föräldrar, TUFF får erbjudas föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för sin dagliga kommunikation.

Folkhögskolor som anordnar TUFF

TUFF erbjuds vid fem folkhögskolor i Sverige. Det är Västanviks folkhögskola i Leksand, Önnestads folkhögskola i Önnestad, Nordiska folkhögskolan i Kungälv, Södertörns folkhögskola i Stockholm och Härnösands folkhögskola i Härnösand.

Utbildningens syfte

TUFF syftar, som tidigare nämnts, till att föräldrarna utvecklar sådana färdigheter i svenskt teckenspråk att de kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling. Undervisningen ska också utveckla föräldrarnas tilltro till sin förmåga att använda språket i olika sammanhang samt stimulera deras nyfikenhet på språket och intresse för att teckna och tillgodogöra sig svenskt teckenspråk.

Föräldrarna ska ges möjlighet att genom språk användning i funktionella och meningsfulla sammanhang, utveckla en allsidig kommunikativ förmåga. Detta innefattar dels reception, som innebär att förstå svenskt teckenspråk både i möten med människor och i teckenspråkiga texter, dels produktion och interaktion, som innebär att formulera sig och samspela med andra samt att anpassa sitt språk till olika sammanhang. I den kommunikativa förmågan ingår även språklig säkerhet och att kunna använda olika strategier för att stödja kommunikationen och lösa problem när språkkunskaperna inte räcker till.

Föräldrarna ska få möjlighet att utveckla kunskaper om livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella företeelser för döva, dövblinda och andra teckenspråkiga. Undervisningen ska bidra till att föräldrarna utvecklar kunskaper om svenskt teckenspråk, dess normer och uppbyggnad samt hur språkbruk varierar beroende på sociala sammanhang och medier. Undervisningen ska även bidra till att föräldrarna utvecklar kunskaper i att söka, välja och tillägna sig innehållet i svenskt

teckenspråk från olika källor. Den ska även leda till att föräldrarna utvecklar kunskaper om olika hjälpmedel för lärande, förståelse, skapande och kommunikation.

TUFF ska ge föräldrarna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att tillgodogöra sig svenskt teckenspråk och olika slags teckenspråkiga texter.
2. Förmåga att formulera sig och kommunicera på svenskt teckenspråk.
3. Förmåga att urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer i svenskt teckenspråk.
4. Förmåga att använda språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd på svenskt teckenspråk.
5. Förmåga att anpassa språket efter olika sammanhang.
6. Förmåga att reflektera över dövas, dövblindas och andra teckenspråkigas livsvillkor.

Invandrar-TUFF

Runt millenniumskiftet när TUFF hade funnits en tid uppmärksammade både de som erbjöd TUFF, hörselvården och specialskolan för elever som är döva eller har hörselnedsättning, att föräldrar med utländsk härkomst sällan eller mycket sporadiskt deltog i teckenspråksundervisningen. Vanligtvis erbjöds de undervisning tillsammans med svensktalande föräldrar och ofta hade man språktolk med i dessa grupper.

Antalet barn med hörselnedsättning eller som är döva som kommer från olika länder tillsammans med sina föräldrar har ökat stadigt. Antalet invandrade barn med dessa funktionsnedsättningar i förskola och specialskola har ökat under de senaste 15 åren. Läsåret 2013–2014 har cirka 36

procent av eleverna på Birgittaskolan i Örebro sin bakgrund i ett annat land enligt uppgift från skolan.

Stiftelsen TeckenspråksCentrum (STC) i Örebro ansvarade initialt för den TUFF som fanns i Örebro med omnejd. Ledningen såg problemen med det låga deltagandet i undervisningen när det gällde utländska föräldrar. De uppmärksammade detta tillsammans med landstingets barnhabilitering och Birgittaskolan. Därför sökte ledningen extra medel för att försöka bygga upp en särskild teckenspråksundervisning för föräldrar med utländsk härkomst.

Våren 2001 fick STC extra medel för detta ändamål och en pedagog anställdes för att arbeta fram en särskild undervisning för målgruppen. I början handlade det mest om att försöka leta reda på var föräldrarna bodde, vilka barn de hade, var barnen gick i skolan, varifrån de kom, vilka språk de använde och så vidare. En kartläggning gjordes med hjälp av hörselvården i Mellersta regionen och genom kontakt med Kattungens förskola och Birgittaskolan i Örebro.

Parallellt med denna kartläggning försökte pedagogen lära sig mer om migration, flyktingpolitik, SFI-undervisning med mera. Genom detta arbete knöts många kontakter som har utgjort ett stöd under de gångna åren.

Teckenspråksmaterial, som kunde komplettera det befintliga TUFF-materialet eftersöktes. Det mesta materialet var baserat på skriven svenska, kompletterat med olika sagor och berättelser på teckenspråk inspelade på VHS-kassetter. De bildmaterial som användes var för innehållsrika. Svårtolkade humoristiska serier användes, en del bilder var dessutom svartvita. Vissa bildmaterial var inte baserade på saker som är vanliga i det svenska samhället. Internet var inte så utvecklat då och det var svårt att hitta teckenspråk och bra bilder där.

Teckenspråksundervisning för föräldrar från andra länder

Hösten 2001 påbörjades teckenspråksundervisning för 15 deltagare. I början gjorde pedagogen många hembesök mest för att lära känna familjerna och för att lära sig mer om deras kultur och livssituation. Föräldrarna fick möta pedagogen på sin egen planhalva och de avgjorde själva ganska mycket vad som skulle tas upp. De kunde tillsammans komma fram till vilka tecken de behövde hemma i vardagen. Språktolkar användes ganska mycket i början. Två små grupper undervisades också på Stiftelsen Teckenspråkscentrum i Örebro.

Flera av hembesöken gjordes på andra orter i Mellansverige. Många platser har besökts runt om i Södermanland, Värmland, Närke, Västmanland, Dalarna och Östergötland. En del av familjerna har så småningom flyttat närmare Örebro och Birgittaskolan eller någon annan specialskola i landet. Några föräldrar med barn som har en hörselnedsättning har valt att använda talspråk i sin kommunikation med sina barn och deras motivation för att lära sig teckenspråk har minskat. Några familjer har inte fått uppehållstillstånd och avvisats från landet.

Sommaren 2006 lades STC ner, men det fanns fortfarande behov av att fortsätta arbetet med målgruppen och deltagarantalet var just då högt. Över 40 personer deltog regelbundet i undervisningen. Det fanns då gruppundervisning i flera grupper, såväl i Örebro som på andra platser i regionen, plus flera familjer som pedagogen gjorde hembesök hos. Det fanns också medel för fortsatt undervisning. Västansviks folkhögskola tog över ansvaret med samma uppdrag som tidigare. Undervisningen genomfördes av samma pedagog och fortfarande med placering i Örebro. 2008 flyttades undervisningen till lokaler på Birgittaskolan, men fortfarande under Västansviks folkhögskolas ansvar.

De senare åren har flera olika teckenspråkslärare varit delaktiga i undervisningen, vilket

har varit mycket bra. Från februari 2012 finns det två teckenspråklärare på deltid, en döv och en hörande, som hjälps åt med undervisningen, vilket är mycket positivt.

Under åren har cirka 100 personer från 25 länder och många fler språkgrupper deltagit i undervisningen.

Användning av språktolkar

Enligt Lövgren och Runfors (1993) som gjort en intervjustudie om språktolkanvändning i sjukvården så tycker många av de intervjuade att professionella tolkar är skickliga. Ändå tyckte några att tolkarnas översättningar ibland verkar innehålla budskap som är längre eller kortare jämfört med det som de själva eller personen de möter har sagt.

Några tyckte att tolkarna ibland har ett kulturellt filter som budskapet passerar igenom. När det gäller tolkuppdrag som har med funktionsnedsättning att göra kan detta kulturella filter exempelvis vara att tolken inte är bekant med svensk syn på funktionsnedsättning, med samhällets organisation för att ge stöd eller med de begrepp som används i Sverige. Synen på personer med funktionsnedsättning uttrycks i hög grad genom ordvalet.

För en tolk som inte är insatt i svensk syn på funktionsnedsättning kan det vara komplicerat att översätta ett ord eller ett resonemang med rätt valör och rätt värdering. Tolkar löser ibland sitt problem genom att bara använda de svenska orden för begrepp som försäkringskassa, habilitering med mera. Det betyder att invandraren som får tolkhjälp lär sig de svenska orden, men kanske aldrig får någon information om vad orden står för. Det är god tolksed att vara neutral, att tolka det som sägs och inte göra några egna kommentarer, vilket kan bli ett dilemma. Många

tolkar väljer att försöka förklara när någon av parterna inte verkar förstå.

Som teckenspråklärare är det bra att ha språktolk med de första gångerna man träffas så länge man pratar om praktiska saker, informerar varandra och pratar om teckenspråk. Däremot när undervisning i teckenspråk påbörjas så blir språktolken snarare ett hinder än en hjälp. Det är en ovan situation för språktolken att delta i en annorlunda tolksituation. Föräldern blir mest koncentrerad på att lyssna på tolkens översättning och teckenspråkläraren måste tala till tecknen för att tolken ska hänga med. Ibland blir tolken fascinerad av tecknen och försöker teckna själv, samtidigt som tolken glömmer att översätta på ett bra sätt. Ibland har det hänt att tolken tar på sig att försöka förklara ett tecken för deltagaren. Då uppstår en ganska absurd situation.

Flera föräldrar har velat hänga kvar vid sin tolk länge, men när de ska gå över i grupp är kravet att de ska försöka klara sig utan tolk. Vilket de har accepterat och i efterhand har de beskrivit att det var skönt att inte ha tolk. Kommunikationen mellan lärare och deltagare har blivit mer naturlig även om de ibland måste använda sig av flera olika mer eller mindre informella hjälpmedel.

Hörselvården

Hörsel- och dövverksamheten (HDV) sorterar i Örebro län under den samlade Barn- och ungdomshabiliteringen vid Örebro läns landsting. I andra landsting sorterar motsvarande stödverksamhet under hörselvården eller den audiologiska kliniken.

HDV vänder sig till barn- och ungdomar, 0–21 år med hörselnedsättning eller som är döva samt deras anhöriga. Hörsel- och dövverksamheten består av kurator, psykolog, specialpedagog, logoped, teckenspråklärare och teamsekreterare.

De samarbetar med Audiologiska kliniken vid Universitetssjukhuset i Örebro. Vid behov samarbetar de även med arbetsterapeut och sjukgymnast inom Barn- och ungdomshabiliteringen.

HDV erbjuder

- kunskap om hörsel och hörselnedsättning
- stöd till barn och ungdomar i deras kommunikativa, språkliga och kognitiva utveckling
- stöd i lek och samspel
- samtalsstöd till barn och ungdomar och anhöriga
- stöd vid användning av hörseltekniska hjälpmedel
- stöd till anhöriga utifrån barnets hörselnedsättning
- information om och introduktion i svenskt teckenspråk
- kurser i svenskt teckenspråk
- information om samhällets stöd och sociala rättigheter
- information om stöd vid val av förskola och skola
- råd och stöd till personal vid förskola och skola
- stöd i kontakt med andra instanser och myndigheter.

Motsvarande stödverksamhet erbjuder hörselvården inom alla landsting i Sverige.

När en ny familj blir aktuell

De senaste åren har hörselvårdens teckenspråklärare mer och mer tagit över ansvaret för introduktionsundervisningen även för föräldrar med utländsk härkomst. Tidigare hänvisade de föräldrarna direkt till invandrar-TUFF.

När en ny familj är aktuell kontaktar hörselvården eller specialskolan teckenspråkläraren

för en första träff i hemmet eller i teckenspråkslokalen. Någon enstaka gång har introduktionssekreterare vid kommunens invandrarservice tagit kontakt, men då har pedagogen i sin tur kontaktat hörselvården.

Vid första träffen är det av flera skäl bra att någon som har initierat teckenspråksundervisningen, exempelvis kurator, specialpedagog eller logoped är med. Bland annat för att föräldrarna ska ges möjlighet att förstå att de olika verksamheterna hänger ihop och att verksamheterna har kontakt med varandra. Detta underlättar om något dyker upp i undervisningen som de behöver någon annans hjälp med. Något, som inte är teckenspråklärarens uppdrag, men som pedagogen kan förmedla om man känner behov av det. Men också för att den som har initierat undervisningen ska kunna följa upp den och poängtera att den är viktig. Detta har varit bra särskilt när det gäller föräldrar med bristande motivation eller svårigheter att bemästra samhällets olika motstridiga krav. Några har deltagit sporadiskt men efter ett uppföljningssamtal på hörselvården eller utvecklingssamtal i förskola eller skola så har de återkommit.

Vid första träffen är alltid språktolk med och då presenterar pedagogen upplägget av undervisningen och vad man behöver tänka på när man använder svenskt teckenspråk. Gemensamt försöker pedagog och föräldrar hitta någon lämplig tid och plats där undervisningen kan påbörjas. Ibland är föräldrarna med på noterna så att de direkt kan gå in i en nybörjargrupp, men oftast behöver de få en egen introduktion vid flera tillfällen ofta med stöd av språktolk. Några föräldrar har varit alldeles nya i det svenska samhället. Därför har pedagogen behövt visa dem var aktuella busshållplatser finns och vilken typ av busskort som de bör använda. Varje gång busstrafiken i Örebro med omnejd läggs om blir det lite rörigt. Deltagare kommer försent, åker fel, går av fel och så vidare. Då kan det finnas

behov att gå igenom bussnummer, hållplatser och bytesplatser om igen. Mindre omläggningar märks också av, exempelvis från vinterturlista till sommarturlista men det är snabbt övergående.

Pedagogen visar också en del undervisningsmaterial, såsom bilder och spel med mera. Pedagoger förklarar att materialet är valt för att det ska underlätta föräldrarnas kommunikation med sina barn och därför kan en del material kännas barnsliga. Pedagoger förklarar också att man inte lär sig teckenspråk på några timmar i veckan utan att de måste använda tecknen hemma också mellan träffarna. De får med sig lite grundmaterial hem, men ingen genomgång av tecken görs vid första träffen. Det kommer vid träff två.

Om träffen sker i undervisningslokalen får föräldrarna också information om hur det går till med fikaraster, var man får röka, var toaletterna finns och andra praktiska detaljer, men rundvandring i hela skolan är inte aktuell. Det får de vänta med till ett senare tillfälle annars blir det för mycket på en gång. Pedagoger brukar passa på att fråga lite om familjen. Självklart kommer frågor upp om var de bor, men också hur de har hamnat där, om de har bott på flera platser i Sverige och vilket land de kommer ifrån? Hur länge har de varit i Sverige? Har de börjat på SFI? Behöver de något intyg att de går på teckenspråksundervisning? Frågor som också är aktuella är hur många barn de har, vad de heter och hur gamla de är. Vilken religion de bekänner sig till. Om de har speciella önskemål om tolk

och vilket språk de helst vill ha tolk på. I många familjer använder man dagligen flera språk. Pappa pratar ett språk, mamma pratar ett annat språk och med varandra pratar man ett tredje språk. Det är inte alltid deras modersmål har något skriftspråk och nu ska de lära sig två språk till parallellt. Frågor om de har gått i skola och om barnet har fått någon skolgång och om de vet om barnet har några ytterligare funktionsnedsättningar kommer också upp. En viktig fråga är om de har några släktingar eller goda vänner som också bor i Sverige. Har de någon som de känner väl som har bott en längre tid här i Sverige så brukar de kunna få stöd och hjälp därifrån. En del familjer är helt ensamma här. Vilket i sin tur gör att de har stora svårigheter att få hjälp med barnpassning när de ska gå på kurser.

Det är många näsvisa frågor. Men erfarenheten är att de gärna berättar om sig själva, sin bakgrund och sina barn. Pedagogens kunskap om familjen gör det lättare att anpassa undervisningen i teckenspråk efter deras speciella behov. De kan få lära sig tecken för kända saker som de kan behöva prata med sina barn om till exempel hur de har kommit hit, om maträtter och om kläder. Teckenspråkslärarna brukar också berätta lite om sig själva och sina familjer för det kan göra dem mindre främmande. De har också maka, make, barn, barnbarn, syskon, hus och hem att oroa sig för och glädjas åt. Pedagogerna försöker på ett tidigt stadium sätta fokus på våra likheter, inte på våra olikheter.

.....

*”Det jag hör, det glömmmer jag.
Det jag ser, det kommer jag ihåg.
Det jag gör, det förstår jag.”*

Konfucius år 551–479 f Kr

Pedagogik och metod

Verksamheten har fyra viktiga nyckelord att tänka på:

- Kommunikation
- Respekt
- Flexibilitet
- Glädje

Undervisningens metodik och upplägg

Nedan följer en kort beskrivning av hur undervisningen går till i vardagen, för föräldrar som knappt är läskunniga och har begränsade kunskaper i svenska.

Det är *kommunikation* till varje pris som är viktigt att försöka uppnå via denna teckenspråksundervisning – kommunikation mellan förälder och barn. En kommunikation, som fungerar i familjens vardag i hemmet, i affären, på banken, hos doktorn och så vidare. Därför bör läraren vara mycket intresserad av familjens livssituation. Både var och hur de har levt tidigare och hur deras liv gestaltar sig idag. Detta för att i undervisningen kunna erbjuda deltagarna tecken som de behöver här och nu tillsammans med sitt barn som är dövt eller har en hörselnedsättning.

De flesta föräldrarna har i början haft språktolk till sin hjälp för att försöka få en gemensam grund att gå vidare ifrån. De flesta har läraren träffat första gången både med språktolk och med

någon specialpedagog eller kurator som känner familjen och kanske är den som har initierat teckenspråksundervisningen. Tanken med detta har varit, som tidigare har nämnts, att man ska kunna hänvisa tillbaka till dem när frågor dyker upp, som inte har med teckenspråksundervisningen att göra.

Första träffen har oftast varit i familjens bostad och då har man inte haft någon teckenspråksundervisning. Istället har man pratat om teckenspråket och hur undervisningen för den aktuella familjen ska läggas upp.

Läraren informerar sig om barnens ålder, namn, intressen, syskons namn och ålder, om andra människor som är viktiga för familjen, om religion, hemspråk, skolgång, när och hur de kom till Sverige och vad de sysslar med.

Läraren förklarar att teckenspråket är visuellt och ett fysiskt sätt att uttrycka sig på. Det är viktigt att träna sig att se på varandra, att se varandra i ögonen, använda sin mimik och även kunna ta på varandra för att påkalla uppmärksamhet. Sådant som kan vara fel eller svårt att göra i en del kulturer.

Läraren berättar också om sig själv, sin bakgrund och sin familj. Detta för att försöka skapa en förtrolig atmosfär.

Gemensamt försöker föräldrarna och pedagogen hitta bra tider och lämplig plats att ha teckenspråksundervisningen på. Ibland kan undervisningen ske i hemmet om det är bästa lösningen för tillfället, men helst bör föräldrarna komma till undervisningslokalen och basen för undervisningen finnas där. Föräldrarna får hjälp med att hitta rätt buss och busshållplats om de är osäkra.

En elev på besök från skolan ger föräldrarna en inblick i sin vardag, på teckenspråk förstås.

Studiebesök ger möjlighet att lära sig nya tecken i den verkliga miljön.

Undervisningen kan ske *enskilt*, ett föräldrapar för sig själva eller i en *mindre grupp* och pedagogen brukar försöka få samtliga att *delta i någon grupp* ibland. De behöver mötas och se att de inte är ensamma i sin situation. Vanligtvis får deltagarna undervisning en till två gånger i veckan, tre timmar per gång. De som bor lite längre bort besöks en gång per månad och så kan de försöka komma till undervisningslokalen någon gång ibland. Föräldrarna uppmuntras att delta i teckenspråksläger på Västansviks folkhögskola, någon vecka per år, men det är av olika skäl inte så lätt för dem att delta.

Kursdeltagarna gör ofta *studiebesök* i skiftande miljöer, som just då kan vara viktiga för en speciell familjs livssituation. Det kan till exempel vara mataffären, möbelvaruhuset, museet, vårdcentralen, förskolan eller skolan. Man lär sig nya tecken i den verkliga miljön. *Digitalkameran* är ett viktigt hjälpmedel och bilderna används för fortsatt undervisning och bearbetning av nya tecken. Bilder, egna och andras, är överhuvud-

taget viktiga som kommunikationsstöd. Föräldrarna stimuleras att försöka använda bilder när de kommunicerar med sina barn.

Det är dock viktigt att välja bilder som är lätta att tolka, då deltagarna inte alltid har en vana att se vad en bild föreställer. Bilderna får inte vara för komiska eller barnsliga. Pedagogen försöker att rita förklarande bilder på tavlan och ibland ritar deltagarna bilder spontant eller på uppdrag av läraren.

Ofta används spel i undervisningen och läraren försöker även då välja spel som föräldrarna kan spela med sina barn hemma. Det är viktigt att förklara att de gör det här för sina barns bästa och då kan man acceptera att måla bilder, leka lekar, titta på barnsagor på video, räkna plus och minus och så vidare även om man aldrig tidigare har gjort det i vuxen ålder eller ens i sin barndom. Ett annat område är att träna att hitta i staden där familjen bor. Deltagarna försöker läsa kartan och lära sig tecken för viktiga byggnader och platser. Även då kan digitalkameran vara till hjälp.

Att laga och äta mat tillsammans blir tillfällen att lära sig tecken för matlagning och olika maträtter.

Det är inte så lätt att lära sig tecken för sambusa, biryani, hallongrotta och bulle, när man inte vet vad det är. Ett knytkalas ger möjlighet att lära sig många nya tecken.

Kokböcker med många bilder och diskussioner om olika matvaror och maträtter är också en god källa till nya lärdomar. Barnen äter inte samma mat i skolan som i hemmet och då är det extra viktigt att lära sig tecken för olika maträtter och tillagningssätt. Ibland lagar gruppen mat tillsammans. I undervisningen används också Lexin ett bildlexikon för vuxna som används i svenskundervisningen för invandrare.

Handalfabetet

Handalfabet eller inte är ett ofta återkommande dilemma. Ska man undervisa analfabeter i handalfabetet?

Handalfabetet är en viktig bas i teckenspråket och undervisning i detta känns nödvändigt. Dessutom kan det stödja inläringen av alfabetet. Syftet med teckenspråksundervisningen är främst att stödja barnens utveckling och de behöver i sin tur möta handalfabetet för stöd till läs- och skrivinläring.

Det är bra att försöka träna bokstaving och avläsning av bokstaving på namn, platser och saker som är väl kända för deltagaren. Hela familjens förnamn och efternamn kan vara en bra grund att öva bokstaving med. Gatuadressen känner deltagarna ganska bra till och i vilket område de bor så detta kan oftast användas för träning av bokstaving.

När bokstaving tränas så väljs alltid namn som deltagarna känner till, barnens namn, kompisars namn släktingars namn och så vidare. Detta för att de inte ska fastna i att fundera om det är ett kvinnonamn eller mansnamn, förnamn eller efternamn eller vad det konstiga svenska namnet står för, utan de kan koncentrera sig på att bokstavingen blir bra.

Däremot är listor med en massa svenska namn bannlysta. Att titta i almanackan vem som har namnsdag just idag och diskutera om det är ett kvinno- eller mansnamn och testa att bokstavera dessa kan vara ett bra sätt att lära sig känna till svenska namn. Med handalfabetet som typsnitt

Att möta vuxna döva ger möjlighet att få en bild av hur livet kan vara för dem. Här har vi besök av en ung döv kvinna från Iran och hennes tolk.

på datorn kan allas namn skrivas ut både med bokstäver och med handalfabetet. Detta kan man få med sig hem för att träna på tillsammans med sina barn. Då kan även syskonen få möjlighet att träna på sina namn. Sätt upp på kylskåpsdörren! Är man många i familjen så blir det många bokstaveringar.

Persontecken

Begreppet persontecken förs in på ett tidigt stadium och deltagarna försöker hitta bra persontecken på varandra och frågor om barnens persontecken tas upp.

Handformer

Handformer är viktigt att jobba med. Det finns en stor affisch från SPSM som kan sättas upp på väggen med de vanligaste handformerna tillsam-

mans med tydliga bilder. Det är bra att återkomma till handformerna och deras betydelse. En kortlek med vanliga handformer kan användas i undervisningen. Deltagarna får dra ett kort var med en handform och så ska de gemensamt försöka komma på så många tecken som möjligt, som börjar just på den handformen. Det brukar ofta resultera i det positiva att deltagarna blir glada över att de kan så många tecken.

Färger

Färgerna är bra att jobba en hel del med och det blir ibland diskussioner om vilken färg det är eftersom olika kulturer har olika sätt att uttrycka och tolka färger på. Färgerna övas ofta genom att leta olika färger i den miljö undervisningen sker. Till exempel att beskriva de färger som deltagarna har på sina kläder.

Att hälsa

Att hälsa på varandra är kulturellt betingat och deltagarna och läraren pratar mycket om hur vi gör här i Sverige, hur hörande och hur döva i sin tur brukar göra och deltagarna berättar om deras seder i hemlandet. Generellt så är det bra att försöka plocka in jämförelser mellan hörandes och dövas kultur och deras egen kultur i olika sammanhang. Det blir lättare att ta till sig då.

Kontakt med vuxna döva

I undervisningen är det bra att försöka initiera kontakter mellan föräldrarna och vuxna döva, svenskar och invandrare. Dessa möten har alltid varit positiva och några föräldrar har bjudit hem de döva ungdomarna till sitt hem.

Siffror

Även när det är aktuellt att lära sig siffror så väljer läraren att arbeta med kända siffror såsom husnummer, skostorlek, dagens datum, vikt, längd, ålder, antal rum och våningar. Varje gång deltagarna träffas pratar de om vilken dag det är, datum, månad, årstid, väder, temperatur.

Tidsbegrepp och traditioner

Årtal kan skifta i olika kulturer exempelvis mellan Iran och Sverige.

Årstider kan vara svårt att lära sig då man inte alltid har samma årstider i hemlandet att referera till och i vissa länder har man inte ens samma tideräkning som vi har. Då kan man jämföra de olika sätten.

När undervisningen kommer in på högtider och helgdagar så kan våra traditioner vara ett mysterium. Deltagarna och läraren utbyter då erfarenheter och de förklarar sina traditioner för varandra.

Månaderna i vår almanacka kan ställa till med problem, men träning i vilken månad det är görs

vid varje träff och att träna sitt födelsedatum, månad och år och personnummer återkommer också då och då.

Klockan är ett stort dilemma för det finns många olika sätt att uttrycka tiden på. Dessutom är vi i vår kultur väldigt inriktade på tiden medan andra kulturer betonar andra saker, till exempel vem som kommer och vad som ska göras. Därför tränas återkommande på hur vi uttrycker tiden på teckenspråk och en klocka med visare används där tiden kan ställas in när deltagarna ska träffas eller sluta och så vidare.

Veckodagarna kan också vara svåra att lära in. Vår vecka börjar på en måndag men i andra kulturer börjar den på en söndag eller fredag.

Avläsning

Träning i att avläsa teckenspråk återkommer vid varje undervisningstillfälle. Det är mycket betydelsefullt att träna avläsning, eftersom det viktigaste är att de kan avläsa och förstå sitt barn. Detta för att få igång en kommunikation och en fortsatt utveckling hos barnet. Egen teckenproduktion är också viktig, men att avläsa och förstå är ännu viktigare. Likaväl som man oftast kan förstå talade språk bättre innan man kan tala dem själv. Så småningom utvecklas det egna teckenspråket eller talet. På samma sätt bör det vara när det gäller teckenspråk och syftet med undervisningen är att förbättra kommunikationen och interaktionen med barnen.

Turtagning och feedback

Träning i turtagning och i feedback, att ge återkoppling i samtal på teckenspråk är oerhört viktigt att träna om och om igen. Ögonkontakt, mimik, huvudrörelser med mera är mycket betydelsefulla för kommunikationen. När inte återkopplingen fungerar så blir kommunikationen nästan omöjlig att genomföra.

Undervisningsplanering

Deltagarnas egna upplevelser och intressen är viktiga som grund för undervisningen. En grupp undervisas oftast tre timmar per vecka. Undervisningen börjar klockan 9.00 och slutar klockan 12.00. Första timmen pratar läraren och deltagarna om vilken dag det är, vilket datum, hur vädret är och hur allihop mår. De pratar om aktualiteter, läser något ur en tidning gärna med lättläst text och tränar de aktuella tecknen. I undervisningen försöker lärare och deltagare fånga upp vad som är aktuellt just nu i skolan, i samhället och i familjen. Ibland har någon med sig ett papper som de har fått hem från barnens skola om en utflykt, Luciafirande, utvecklingssamtal, sommaravslutning eller något annat spännande och då måste gruppen diskutera vad det handlar om och hur man tecknar det som är aktuellt. Syftet är att ha fria kommunikationsövningar.

Sedan är det fikarast med fortsatt kommunikation på teckenspråk under rasten och därefter styr pedagogen innehållet och tar upp nya tecken, tränar handalfabet, siffror, färger och teckenspråksgrammatik. Det kan också vara att deltagarna beskriver konkreta saker såsom köksutrustning, kläder, skor, leksaker med mera. De sista 30–45 minuterna spelar gruppen något spel, leker en lek, beskriver bilder, beskriver varandra och så vidare. Ibland genomför pedagogerna något litet rollspel eller gruppen ser något på teckenspråk från TV och diskuterar mänskliga möten och kulturkrockar.

Vissa gånger gör deltagarna något studiebesök eller en utflykt i omgivningarna. Det kan vara till en affär i närheten, till sopåtervinningen, vårdcentralen, Stadsparken med sina växthus, läns museet, Wadköpings kulturmuseum, någon gymnasieskola för elever med hörselnedsättning eller som är döva. Ibland blir det en promenad runt skolan för att titta på skyltar, hus, gator, och bilar. Om vädret tillåter så kan deltagare och lärare göra spontana utflykter och lära tecken i omgivningarna.

Däremot om besöket är längre bort så kräver det en hel del förberedelser. Det som fungerar bäst är att gruppen och läraren träffas i undervisningslokalen och sedan åker tillsammans i bil eller buss till det aktuella studiebesöket. Innan studiebesöket försöker pedagogen berätta så mycket som möjligt om besöket och dagen avslutas efter studiebesöket. Nästa tillfälle repeterar gruppen tecknen från studiebesöket. Vid studiebesöket används en digitalkamera för att ta några minnesbilder och dessa tittar gruppen på tillsammans via dator och projektor. Pedagogerna försöker arbeta efter devisen att lära genom att uppleva och att lära genom att göra.

Tre grupper pågår per vecka. En som i första hand riktar sig till nybörjare och analfabeter. En fortsättningsgrupp som har ett ganska öppet upplägg, så man kan komma någon gång ibland om man kan vara ledig från Komvux, praktik eller eventuellt arbete. Slutligen erbjuds en grupp till dem som har gått fram i sin svenska och sitt teckenspråk på ett bra sätt och där är det enbart kommunikation på svenskt teckenspråk som gäller.

Erfarenheten är att förmiddagstid är absolut det bästa för undervisning. Helgkurser, kvällskurser och kurs på eftermiddagar har funnits under årens lopp, men det är svårt att få ihop tillräckligt många deltagare i grupperna då. På vardagsförmiddagarna är familjernas barn i förskola eller skola och då kan deltagarna komma på teckenspråksundervisningen. Några föräldrar som har fått jobb eller praktik har önskat kvällskurs, men det har visat sig att de ofta har svårt att orka med detta. Eftermiddagstider passar bra till nybesök och för nybörjare som inte är inne i någon grupp än. Hembesök brukar pedagogen försöka göra en förmiddag, då inte barnen är hemma.

Max tre timmar per gång är lämpligt, är man ensam och nybörjare så kan det räcka med två timmar. Mindre än två timmar brukar kännas för kort, man hinner inte så mycket då.

Det brukar vara uppskattat att avsluta terminen med att alla deltagare umgås och till exempel julpysslar.

Däremot erbjuds deltagarna en intensivkurs i slutet av terminen. Då träffas deltagare från alla grupper under tre till fyra sammanhållna dagar med totalt 12–15 timmars undervisning. Deltagarna nivågrupperas mera då, samtidigt som de får möjlighet att träffa de andra föräldrarna som går i de andra grupperna. Detta brukar vara uppskattat och intensivkursen avslutas i allmänhet med en terminsavslutning då alla deltagare umgås, har knytkalas, julpysslar, leker eller spelar något spel utomhus. Föräldrarna har stort utbyte av att träffa varandra på detta sätt.

*Självklart är det ju
kulturkrockarna mellan döva
och hörande som också måste
fokuseras, men pedagogerna
måste lära sig mer om de
kulturkrockar som finns mellan
nya svenskar och de som har
levt och bott här länge.*

Undervisningsmaterial

Att få tag i bra undervisningsmaterial är en återkommande problematik, men det finns en risk att fastna i tron på att svårigheterna att nå fram skulle lösas bara läraren har ”rätt” material. Attityd, bemötande och kunskap om olika kulturer är viktigare.

Undervisning överhuvudtaget kräver kreativitet och flexibilitet. När det gäller undervisning av människor med annan kulturell bakgrund krävs det också att pedagogen har kunskaper om olika kulturer och möjliga kulturkrockar. Självklart är det kulturkrockarna mellan döva och hörande som måste fokuseras, men pedagogerna måste lära sig mer om de kulturkrockar som finns mellan nya svenskar och de som har levt och bott här länge. Dessutom förekommer det kulturkrockar mellan grupper av nya svenskar. Nya svenskar är lika olika som alla andra. Det kan aldrig ett färdigt material lösa.

Söka material

I början av projektet söktes material intensivt för att ha något att hänga upp undervisningen på. Bristen på bra material var skriande i början av 2000-talet och det som fanns tillgängligt för teckenspråksundervisning byggde alltid på det svenska språket. Pedagogerna klippte och klistrade mycket, de skannade in bilder och kompletterade med fotograferade eller ritade

teckenbilder. Under senare år har en hel del nytt material kommit. Internet har blivit ett bra stöd i undervisningen, både när det gäller teckenspråkiga material, men också tillgången på funktionella bilder och möjligheter till översättning. En lista med förslag på olika typer av material finns i slutet av boken.

Bra material

Det bästa materialet som har använts hittills är ett ganska gammalt material som heter ”Bild, tecken, ord” som är gjort för dator. Det består av två DVD, ett och två och är producerat på Västansviks folkhögskola på uppdrag av Sveriges dövas riksförbund (SDR). Det går inte att köpa längre. Det innehåller en del bilder som känns gamla, tecknivalen är inte helt moderna idag och det finns några smärre missar i översättningen till svenska. Men huvudorsaken till att man har dragit in det är att det inte fungerar på moderna datorer. I invandrar-TUFF används det fortfarande fast skivorna börjar bli slitna. Materialet är ursprungligen gjort för vuxna döva invandrare, som behöver lära sig svenskt teckenspråk och svenska. Det materialet har fungerat bra speciellt för analfabeter. Enligt uppgift ska det uppdateras, men det är osäkert när.

Vad är det då som är så bra med detta material? Jo det bygger på klara tydliga fotografiska bilder med svensk anknytning och med de svenska orden under. Det är en person som tecknar det aktuella ordet. Man kan få ordet

insatt i en teckenspråkssats och slutligen kan man få meningen översatt till svenska. Eventuellt skulle det också finnas med svenskt tal för att fylla alla behov i den hörande invandrargruppen. Deltagarna och pedagogerna önskar att man kunde göra en moderniserad och uppdaterad upplaga av detta material, gärna web-baserat.

Att anteckna

Ett problem är att anteckna vad man har gått igenom. Det är generellt svårt i teckenspråksundervisningen, men kan personen läsa och skriva svenska så kan man få till det på något sätt, då kan så kallade ”teckenlistor” användas. Det är listor med svenska ord inom ett specifikt område, som har gått igenom i undervisningen.

Hur kan man lösa detta om deltagaren inte kan läsa och speciellt inte kan läsa svenska? I invandrarundervisningen kan pedagogen använda sig av delar av ”Teckenhattens” material, som kan skrivas ut i färg. Det består av bilder på saker, känslor, aktiviteter och så vidare. Det är främst fotografiska bilder med det svenska ordet plus en bild av tecknet som kommer från materialet ”Ritade tecken”. ”Teckenhattens” material riktar sig främst till de som ska lära sig Tecken som alternativ kompletterande kommunikation (TAKK) och därför är inte teckenvalen alltid de som används i svenskt teckenspråk men det är ett bra material och bättre än ingenting. Tyvärr är mycket inriktat på små barn och som tidigare nämndes så har deltagarna oftast lite äldre barn så allt är inte tillämpligt.

Nya material

Numera finns materialet ”Ritade tecken” för datorer att ladda hem från internet. Därmed kan läraren göra egna minneslistor med egna bilder och ritade tecken, men det tar tid. Dilemmat med de ritade tecknen är att man inte riktigt kan se hur man ska utföra tecknen, men som minneslistor kan de användas.

Spread the Sign:s material finns också på internet och många föräldrar har laddat ner detta på sina mobiler. Där finns det många olika talade språk och teckenspråk men tyvärr är de vanligaste invandrarspråken inte representerade. Dessutom är det brist på tydliga bilder i det materialet, men man kan oftast få ordet uttalat med ljud på svenska. Vilket kan vara ett stöd. En aktivitet i undervisningen är att roa gruppen med att se hur lika vissa tecken är på många olika teckenspråk. Många föräldrar tycker det är kul och de tipsar sina ungdomar om detta material.

Nyligen kom ett nytt material på internet, som ännu inte har hunnit användas så mycket. Det heter ”Händernas värld” och är ett nybörjarmaterial producerat av SPSM. Materialet bygger på att man kan svenska eller att man kan svenskt teckenspråk. Man kan lyssna på allt som tecknas på talad svenska, vilket är bra. Materialet innehåller i vissa delar många bra bilder, men man söker via det svenska ordet.

”33 läs och skrivövningar” och ”Kom in i huset” är webbaserade material med bilder, texter, teckenvideo och svenskt tal. Dessa kan användas i undervisningen. Alla tre materialen kommer att finnas med licens och kan användas för deltagarna även i hemmet om de har dator och bredbandsuppkoppling.

En dröm vore ett material på internet med ett lexikon som är uppbyggt på sökbara bilder kombinerade med tecken och svenska gärna med tecknen insatta i teckenspråksfraser, som sedan

översätts till svenska. Jämför med det tidigare nämnda materialet ”Bild, tecken, ord”.

Ordböcker

Översättningsmaterialet ”Lexin” som finns på internet är bra att använda. Där kan man få översättning till eller från svenska och de vanligaste invandrar språken. Där kan man också få höra många ord uttalade på svenska. Så får man hoppas att man har någon i gruppen som kan läsa arabiska, farsi, somaliska, franska, engelska och sedan kan förklara betydelsen på dessa språk. Detta används ofta när det är abstrakta ord som ska läras ut och det är svårt att hitta tydliga bilder för dessa. Deltagarna ber själva om översättning via detta material. Till detta material finns ett material som heter ”Lexin – Bildteman”, som är ämnat för SFI-undervisning med bra bilder, men där finns självklart inga tecken med. Det finns på nätet men det går att beställa ett häfte via Språkrådet och det finns på ett antal vanliga invandrar språk.

”Bildordbok svenska – engelska” från Nordstedts med fina bilder inom många olika områden är också ett material att rekommendera när det behövs bildstöd för att förstå varandra. Detta material finns på flera språk men det kräver viss läskunnighet.

”Både Lexin – Bildteman” och ”Bildordboken” innehåller bilder för vuxna. Sen finns det ett antal bildordböcker för barn som inte alltid känns relevanta, men ibland kan de vara bra.

Andra icke teckenspråkiga material

Tidningen ”8sidor”, olika reklamblad, informationsbroschyrer med flera är också användbara i undervisningen för att öva kommunikation.

Utöver material på internet så kan olika barnordböcker, matböcker, kokböcker, kataloger och bilderböcker om djur och natur användas. Varje år när det är bokrea är det bra att leta efter den här typen av böcker.

Andra bilder som används frekvent i undervisningen är kartor. Även om det kan vara svårt för en del att tolka kartor så ger det en bild av varifrån var och en kommer och om deltagaren kommer från grannländer eller från andra sidan jorden.

Världskartan, Sverigekartan och kartan över staden där vi bor är alltid användbara. Dessa sitter uppe på väggarna och kan lätt användas nästan dagligen. Deltagarna kan visa varandra varifrån de kommer i världen och öva sig på tecken för olika länder och städer. Om någon har hunnit bo på flera ställen i Sverige så kan de visa varandra var de bott och därmed lära sig tecken för olika platser i landet. En jordglob är också användbar.

Ibland kan tryckta bildkort exempelvis ”Color Card” och ”Fish Card” användas, men risken med dessa bildmaterial är att de både kan kännas infantiliserande och vara svåra att tolka i vårt samhälle då de baserar sig på engelsk eller tysk miljö som exempelvis olika mjölkpaket. ”Color Card” har tagit fram nya bildkort med bilder för vuxna.

Bildmaterialet ”Dialog” 1–4, som är producerat för SFI-undervisning är användbart. Det kan man komplettera med kort med ritade tecken på.

En del bildmaterial med stora bilder att ha som samtalsunderlag finns, bland annat ”Se språket” ett SFI-material och ”Språktider” som är ett material om årstiderna. Tyvärr har båda dessa

Konkreta föremål är bra att använda i undervisningen. Här källsorterar vi och får också tillfälle att prata om material, färger och användningsområden.

material utgått från förlaget, men de kan finnas i något förråd någonstans vid undervisningslokalen.

Ett annat bildmaterial med stora bilder är ”Bildspelet” som fortfarande finns att köpa.

Tärningar med bokstäver på är användbara. Det finns också tärningsmaterial med bilder på tärningarna. De är producerade för språkundervisning och kan vara till hjälp när man ska hitta på egna historier.

Bingo, memory och vissa andra spel som inte bygger på text kan användas. Ibland behöver reglerna och upplägget anpassas till gruppen.

Ögonblicksbilder tas med en digitalkamera, dessa är bra att använda i uppföljningen av olika aktiviteter. Både lärare och deltagarna kan ta ansvar för detta.

Konkreta föremål och miljöer

Konkreta föremål som köksutrustning, porslin, bestick, kläder, leksaker, böcker och sopor att sortera kan användas i undervisningen. Med dessa kan deltagarna få lära sig hur sakerna tecknas, men också använda dem för att beskriva hur de ser ut, material, färger, användningsområde. Den tredje nivån är att använda sakerna till att träna lägen som polytecken och lokalisation. Deltagarna kan få bygga upp miljöer med sakerna och sedan beskriva hur det ser ut med teckenspråk.

Som tidigare nämnts så kan olika besök i närsamhället vara ett bra sätt för att försöka lära sig hur många föremål tecknas, men också för att träna sig att beskriva kända miljöer för andra.

.....

*Vilka bilder som helst är inte
användbara eftersom många
invandrare kommer från
kulturer där man inte
exponeras för en ständig
ström av bilder från tidig
ålder, som vi gör i vår kultur.*

Bilder

Användning av bilder i undervisningen

Att använda bilder kändes självklart i början, men det har problematiserats mer och mer under arbetets gång. Fortfarande är bilder mycket viktiga, men det är betydelsefullt att man väljer ”rätt” sorts bilder. Bilderna måste vara lätta att förstå och tolka. Vilka bilder som helst är inte användbara eftersom många invandrare kommer från kulturer där man inte exponeras för en ständig ström av bilder från tidig ålder, som vi gör i vår kultur. Vi möter bilder redan i späda ålder, foton på familjen, bilder på mobilen, pekböcker, internet, reklam, bilderböcker, sagoböcker, tavlor, tidningar, serier, illustrationer i böcker, film, TV och på många andra sätt. Det innebär att vi i tidig ålder övar oss att tolka, läsa och förstå bilder. Vi lär oss att generalisera bilder det vill säga att en bild på ett engelskt mjölkpaket är nästan detsamma som ett svenskt mjölkpaket och en schablonmässig bild på en kvinna motsvarar en kvinna i allmänhet, till exempel bilden som finns på dörren till en damtoalett. Vi kan läsa och förstå bilder i en serietidning även utan text. Vi läser också dessa bilder från vänster till höger som är vanligt i vår kultur.

Många deltagare kommer från krigsdrabbade länder med en annan religion och kultur och utan möjlighet att gå någon längre tid i skolan. De har kanske inte haft tillgång till TV eller tidningar och de bilder som eventuellt syns ute i samhället är stora bilder på landets ledare. Det är ovanligt med tavlor som dekoration hemma på vägen

och man läser inte serietidningar. Dessutom kanske de har en annan läsriktning än den som vi här i väst nästan tycker är en naturlag. Vi som läser från vänster till höger har svårt att tänka oss att läsa från något annat håll. Det här med läsriktning lär vi barnen ganska omedvetet redan från att de är små. Vi läser även pekböckerna från vänster. De som kommer från en annan kultur där en annan läsriktning används är påverkade av detta även om de inte är läskunniga. Därför kan bildserier vara svåra att tolka även om de förstår varje enskild bild. Det kan dock vara svårt att få ihop det till en logisk händelse med bilder som bygger på varandra från vänster till höger. Detta kan givetvis tränas upp och korta tydliga bildserier är bra att träna med i början. Då kan deltagarna träna på att lägga bilderna i ”rätt” ordning och sedan återberätta vad de ser.

Att använda sin syn är något man lär sig

Vi vet att seende kan utvecklas genom övning. En tvååring ser formellt lika bra som en 60-åring men vet inte vad som ska fixeras och vad som är viktigt av det hon eller han ser. Det handlar om en känslomässig och intellektuell utveckling. Det tar cirka tio år för ett barn att bli bra på att se. Man kan även tala om ett slags seendesocialisation, det som sker under uppväxten när man i interaktion med sin nära omgivning utvecklar sitt

seende och lär sig tolka olika typer av bilder. Att förfinas sin uppfattning av olika bildmeddelanden är naturligtvis något som pågår både omedvetet och medvetet livet ut. (Ur ett studiematerial för SFI-lärare av Qarin Franker 2005).

Kunskap om kulturbundna konventioner

Franker (2005) menar att precis som vid tolkning av en text aktiveras även inför en bild vårt inlärdas referenssystem. Ett system som varierar med bland annat miljö, kulturell bakgrund och skiftande personliga erfarenheter.

Bilder är precis som andra språk kodade meddelanden och fungerar i ett visst socialt sammanhang och under en bestämd tidsperiod. Det bildspråk som vi uppfattar som enkelt och lättfattligt bygger på en rad formella konventioner och koder och kräver kunskap om inlärdas kulturbundna konventioner. På grund av det kan vi därför ha svårt att tolka bildbudskap från andra kulturer eller från andra tidsperioder. På grund av bilders mångtydighet och öppenhet för vitt skilda tolkningar kan man säga att det finns många riktiga tolkningar men att de kanske inte är avsedda eller förväntade. Vi kan uttrycka det som att vi förmodligen ser samma bild men tolkar den olika beroende på vår egen sociala och kulturella bakgrund. Det kan handla om överenskomna konventioner för bildtolkning som skiljer sig åt mellan länder, arbetsplatser, skolor, utbildningsnivåer, kön eller individer. På grund av detta kan man säga att användning av bilder både kan försvåra och underlätta kommunikation mellan människor. Franker (2005).

Ett pedagogiskt ansvar för bilder

För att man som lärare ska kunna ta ett tydligare ansvar för undervisningen krävs det förstås att man själv blir medveten om de konventioner och koder som ligger underförstådda i bilder. Det är viktigt att pedagoger öppnar ögonen för den komplexitet som ligger i bildtolkning och att de försöker se på bilder med delvis ”nya ögon”. Det är en lika viktig pedagogisk uppgift att medvetandegöra bildspråkets konventioner och koder som att medvetandegöra det skrivna språkets. Precis som man talar om att kunna behärska adekvata skriftspråkliga praktiker kan man tala om motsvarande visuella eller bildspråkliga praktiker som omgivningen kräver att man interagerar i för att betraktas som delaktig i samhället. I reklam-budskap såväl som i olika typer av tryckt samhällsinformation spelar bilder en stor roll för att det avsedda budskapet ska förstås av mottagaren. Franker (2005).

FOTO: SÖREN HALLGREN, LEKSANDS LOKALHISTORISKA ARKIV

Livets trappa – logisk om man läser från vänster till höger men har man en annan läsiiktning blir den ganska obegriplig.

*Möbleringen med bord och stolar
i ring underlättar att träna att
titta på varandra. En interaktiv
skrivtavla kan vara bra att ha
tillgång till, men att använda
dator kopplad till projektor så
att deltagarna kan titta på bilder,
fotografier, teckenspråkiga
program och dvd fungerar också.*

Undervisningslokalen

En egen undervisningslokal där deltagarna alltid träffas och börjar dagen i underlättar. Alla vet var den är och deltagarna behöver inte leta och undra var de andra är om man har missat bussen eller kommer sent av annat skäl.

Det är bra om alla vet var pennor och papper finns. Toalett och fikalokal ska också vara lätt att hitta.

Tanken är att undervisningslokalen ska skapa en trygghet och att deltagarna ska känna sig hemma-stadda. Ibland händer det att någon lägger ut någon liten matta i ett hörn bakom soffan och ber sin bön

På väggarna kan bland annat handalfabetet med stora bilder finnas uppsatta. Så möjligheten finns att "fuska" om någon bokstav är bort-tappad. Bilder med både siffror och teckenspråk,

bör också finnas lätta att se på väggen. Färgerna med bild på färg, tecken och svenska kan finnas uppsatta. Veckodagarna kan också finnas där. Kartor på staden där vi bor, busslinjer, Sverige-kartan och världskartan kan sättas upp lätt synliga på väggen. Dessa används nästan varje dag. En jordglob kan också vara användbar.

Möbleringen med bord och stolar i ring underlättar att träna att titta på varandra. En interaktiv skrivtavla kan vara bra att ha till-gång till, men att använda dator kopplad till projektor så att deltagarna kan titta på bilder, fotografier, teckenspråkiga program och dvd fungerar också. Det behövs en god visuell miljö med god belysning som underlättar visuell kom-munikation.

I undervisningslokalen är det bra att sätta upp affischer med tecken och kartor. Det ger inspiration och möjlighet att "fuska" om man glömt något.

*... de behöver i första hand få
lära sig svenska ord som de kan
använda i vardagen i affären, på
vårdcentralen, BVC, banken,
bussen och så vidare. Detta är
också vanliga tecken som lärs ut
i teckenspråksundervisningen.*

Svenska för invandrare

Svenska för invandrare är en grundläggande utbildning i svenska språket och om det svenska samhället för den som inte har svenska som modersmål. För att studera på SFI ska deltagaren bo i kommunen, vara över 16 år och ha uppehållstillstånd.

Det finns kurser med olika inriktning, språknivå och studietakt. Kurserna är gratis men det går inte att få studiemedel för den som läser SFI. Tillsammans med en studievägledare kommer eleven överens om vilken kurs som passar bäst. Syftet med studierna, tidigare erfarenhet och

utbildningsbakgrund har betydelse för val av kurs. Deltagaren erbjuds vägledning och får utbildning i svenska på sin språknivå kombinerad med arbetsmarknadsintroduktion.

Enligt förordningen om svenskundervisning för invandrare i Svensk författningssamling är riktvärdet för undervisningens omfattning i tid inom SFI 525 timmar. Riktvärdet får överskridas och underskridas beroende på hur mycket undervisning eleverna behöver för att uppnå de kunskapsmål som anges i kursplanen.

Man kan lära sig teckenspråk på många sätt, till exempel genom att tävla som vi gör här.

Svenskundervisning

Alla deltagare i invandrar-TUFF kämpar med sin svenska. Några analfabeter jobbar med att kunna uttrycka sig på talad svenska och försöker lära sig att skriva sitt namn och sin adress. De försöker också förstå vårt system med personnummer, tidsbegrepp och våra pengar. Sådant som ligger nära vardagen och är viktigt för att ta sig fram i vårt samhälle. Andra som har skolunderbyggnad går ofta fortare fram i sin svenska. De gör klart alla nivåer A–D på svenska för invandrare och går vidare till svenska 2, någon yrkesutbildning, praktik och arbete.

När TUFF-deltagarna berättar om SFI så verkar den mest vara inriktad på att de ska lära sig läsa och skriva och kunna använda svenskan ute i samhället och gå vidare till fortsatta studier. För flera av analfabeterna verkar detta vara övermäktiga krav och de behöver i första hand få lära sig svenska ord som de kan använda i vardagen i affären, på vårdcentralen, BVC, banken, bussen och så vidare. Detta är vanliga tecken som lärs ut i teckenspråksundervisningen. Så förhoppningsvis stärker språken varandra. Analfabeterna verkar vara motiverade att gå på teckenspråksundervisningen. De vill gärna ha tecken med det svenska ordet till. Det är egentligen inte TUFF:ens uppdrag att undervisa

i svenska, men det är nästan oundvikligt att ta in svenskan också. En mamma hade själv sagt till sin introduktionssekreterare att hon lär sig mer svenska när hon går på teckenspråksundervisningen än på SFI. Säkert har hon lärt sig mera vardagsord, som hon känner att hon behöver dagligen.

De som inte kan läsa och skriva accepterar oftast teckenspråkets struktur utan protester. Däremot har det hänt att de som är läskunniga och snabbare lär sig svenska och svenskans grammatik, reagerar på teckenspråkets uppbyggnad. De har snabbt blivit påverkade av svenskans struktur och grammatik.

SFI-lärares utbildning

Lärare som undervisar svenska för invandrare har en grundläggande lärarutbildning i botten och kompetens att undervisa i svenska som andra språk. De kan även ha en påbyggnadsutbildning på 30 högskolepoäng i svenska för invandrare och 45 högskolepoäng i grundläggande vuxenutbildning. Utöver detta finns det ett antal kortare kurser inom både högskola och folkhögskola som tar upp olika aspekter när det gäller invandrarundervisning.

.....

*Föräldrarna bär inte bara på
traumatiska upplevelser utan
har också rent fysiska skador.
Det kan vara skottskador,
bombskador, tänder som rasar,
tortyrskador, och annat som kan
ha hänt innan och under flykten.*

Utmaningar i arbetet med TUFF

Synen på teckenspråk och funktionsnedsättning kan vara ett dilemma.

Missförstånd förekommer ofta. Läraren och deltagaren tror att de har förstått varandra, men så är inte fallet. Förstår deltagaren och pedagogen inte varandra så kan språktolk tillfälligt användas för att reda ut vissa begrepp eller för att ge information till varandra. Översättning till de vanligaste invandrarspråken kan också göras via internet.

En annan utmaning är bristen på självträningmaterial, men fler möjligheter kommer på nätet. Fler och fler deltagare har dator och bredband i hemmet. De använder ofta Skype för att ha kontakt med anhöriga i hemlandet. Men kunskap om hur man använder dator är fortfarande begränsad. Eftersom deras barn så småningom kommer att få lära sig att handskas med datorer i skolan så är det bra att ta in lite arbete vid datorn i undervisningen. Deltagarna tränar att skriva namn med handalfabetet, spelar teckenspråksmemory och självklart får de träna att hitta teckenspråk på internet.

Andra utmaningar som dyker upp är att föräldrarna möts av många krav och ibland av motstridiga krav från det svenska samhället. Föräldrarna förväntas lära sig svenska och ett yrke, gå till arbetsförmedlingen, praktisera, jobba, gå på träffar hos habiliteringen, gå på läkarbesök och tandläkarbesök både för sig själva och för sina barn, delta i föräldramöten i barnens skola, utvecklingssamtal för barnen, ordna legitimation, köpa utrustning till sitt hem, prova ut glasögon, besöka socialförvaltningen och introduktionssekreterare, skola in barn i skola och förskola

och så vidare. Familjerna har ofta flera barn som de ska försöka få till en god livssituation för. Allt detta samtidigt som de har många traumatiska upplevelser med sig och en stor oro för anhöriga och vänner som finns kvar i hemlandet.

De måste också försöka förstå vårt samhällssystem med en massa olika myndigheter, som ska ge service och stöd, men de har ingen kunskap om vem som hjälper till med vad. Därför frågar de den första bästa som de möter och känner sig trygg med om allt möjligt mellan himmel och jord. Det upplever många som arbetar med teckenspråksundervisning. Läraren möter föräldrarna regelbundet och de samlar på sig frågor som inte har med teckenspråk att göra. Teckenspråksläraren kanske är en av de få svenskar som deltagarna tycker att de känner och därför vågar de fråga.

Föräldrarna bär inte bara på traumatiska upplevelser utan har också rent fysiska skador. Det kan vara skottskador, bombskador, tänder som rasar, tortyrskador, och annat som kan ha hänt innan och under flykten.

När de har fått uppehållstillstånd och en plats att bo på är det lite lättare att ta till sig allt det nya. De kan börja tänka framåt och se sitt barns behov. Barnet kan börja i en teckenspråkig verksamhet. En del har tur att få göra det redan under asyltiden. Många familjer hamnar dock som asylsökande långt ifrån teckenspråkiga verksamheter. När de får uppehållstillstånd får man hoppas att de har en handläggare på Migrationsverket och kontakter inom hörselvården som uppmuntrar dem att flytta till orter där teckenspråkig förskola och skola finns tillgänglig.

När föräldrarna börjar känna sig trygga i det svenska samhället och de ser sina barns positiva utveckling då börjar intresset för teckenspråk öka. Det är ju naturligt att om man ser positiva resultat hos barnen så känner man sig motiverad att lära mer. Risken är dock att barnen utvecklas så fort att föräldrarna inte hinner med och då kan de tappa motivationen och slår sig till ro med den begränsade kommunikation, som de har haft med sitt barn i flera år innan teckenspråket kom in i bilden.

En del barn peppar sina föräldrar att delta i teckenspråksundervisningen och det ökar föräldrarnas motivation.

En annan viktig framgångsfaktor är att de får möjlighet att återförenas med sin familj. Många har kommit hit i omgångar. Pappan kommer själv eller med något barn och de får ibland vänta och längta i flera år innan övriga familjen kan komma hit och de kan återförenas. Vilket tyvärr inte alltid är helt problemfritt.

Pedagogens bakgrund, som förskollärare, lågstadielärare, specialpedagog, dramapedagog eller SFI-lärare, kan vara avgörande för vilket undervisningsupplägg som kan användas. Några kommuner har för övrigt börjat rekrytera förskollärare eller lågstadielärare till SFI-undervisningen särskilt för alfabetiseringsundervisning.

.....

*Föräldraintervjuer har gjorts
både med de som avslutat
sin teckenspråksundervisning
och de som fortfarande deltar.
De sju intervjuade föräldrarna
representerar fyra världsdelar
och tre religioner.*

Intervjuer

Ett antal intervjuer har genomförts med föräldrar och med teckenspråkslärare.

En forskare, Mats Jonsson, adjunkt vid avdelningen för teckenspråk, Stockholms Universitet har intervjuats. Han arbetar bland annat med frågor om andraspråksundervisning i teckenspråksundervisning för hörande. Han visade på ett antal böcker och avhandlingar som handlar om undervisning i svenska som andra språk. Däremot kände han inte till något om teckenspråksundervisning för hörande invandrare. Vid gemensamma sökningar på internet kunde vi inte heller hitta något av vikt inom ämnesområdet.

Fyra familjer har intervjuats, sju föräldrar med olika bakgrund. Tre intervjuer gjordes med språktolk och en utan språktolk då föräldrarna själva föredrog det. En familjeintervju redovisas i stort sett i sin helhet och kompletteras med utdrag ur de övriga intervju svaren. Intervjuerna har varit öppna.

De frågeområden familjerna ställts inför har varit bakgrund, funktionsnedsättning, teckenspråk och teckenspråksundervisning.

Föräldraintervjuer har gjorts både med de som avslutat sin teckenspråksundervisning och de som fortfarande deltar. De sju intervjuade föräldrarna representerar fyra världsdelar och tre religioner.

Fem teckenspråkslärare från fyra folkhögskolor, som erbjuder TUFF, och fem teckenspråkslärare som representerar hörselvården, som erbjuder introduktion till TUFF, har intervjuats. En intervju med en teckenspråkslärare som arbetat både med introduktion och TUFF för invandrarföräldrar

redovisas mera ingående och denna intervju kompletteras med kommentarer från de övriga intervjuade teckenspråkslärarna. När det gäller intervjuer av teckenspråkslärare så har intervjuerna varit helt öppna. Teckenspråkslärarna har berättat fritt om sin undervisning, svårigheter och glädjeämnen.

Författaren har också pratat med några språkforskare, men har huvudsakligen läst vad språkforskare och forskare inom teckenspråk och svenska för invandrare (SFI) har skrivit. De intressanta synpunkter som kommit fram i dessa texter har använts som stöd för egna tankar och funderingar. Dessa texter finns med i referenslistan i slutet av boken.

Föräldraintervjuer

Mycket kändes konstigt i början

Familjen kom till Sverige 2007. Deras hemland har varit i inbördeskrig och efter kriget fungerade inte samhället med skolor och sjukvård så bra. Det var svårt att få hjälp i hemlandet. De sökte sig till Sverige för att läkare, som de mötte i hemlandet runt sitt sitt barn med hörselnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning rekommenderade det.

Båda föräldrarna har skolgång från hemlandet. De har grundskola och gymnasium, men ingen högskoleutbildning. Under kriget var det svårt med skolgång. Skolor stängdes och man erbjöds ibland undervisning i någons hem. Kanske 30

elever som satt på golvet på madrasser och då var det inte så lätt att till exempel anteckna.

De vet inte varför barnet har flera funktionsnedsättningar. De känner inte till några släktingar med hörselnedsättning.

– En tid under kriget bodde jag i provisoriska tält i skogen och det var mycket gas och gifter, som spreds över landet under kriget. Kanske det är det som har påverkat barnet, berättar mamman.

Barnet var fem och ett halvt år när de kom till Sverige. Här upplever de att de har fått mycket hjälp. Barnet föddes efter en normal graviditet i vecka 36. Barnets inre organ låg som i en påse på magen när det föddes. Barnet blev opererat i hemlandet. Föräldrarna förstod ganska tidigt att barnet inte hörde så bra. Det var mycket trafik och oväsen utanför bostaden i hemlandet, men barnet reagerade inte på detta. Vid ett och ett halvt års ålder fick de bekräftat att barnet inte hörde. Inga hörapparater prövades ut och kokleaimplantat var inte aktuellt. Föräldrarna visste inget om teckenspråk innan de kom till Sverige.

När de senare kom hit testades hörseln och en hörselrest konstaterades och hörapparater utprovades. De tycker att apparaterna hjälper till med vokaler men det är svårt med konsonanter.

Första tiden i Sverige bodde familjen ganska långt från en ort med teckenspråkig förskola och barnet började i en vanlig förskola utan teckenspråk. Föräldrarna fick ingen teckenspråksundervisning. Så småningom fick de ett litet häfte med ritade tecken och svenska ord från en logoped som de träffade. Föräldrarna hade ännu inte uppehållstillstånd och inte heller fått börja SFI-undervisning. Detta häfte skickades mellan hemmet och förskolan för att försöka hitta gemensamma tecken, men det var svårt att veta hur tecknen skulle utföras. Barnet försökte kommunicera genom pekningar, hämta saker, hitta på egna tecken och betydelser. Det blev mycket pekande innan de förstod varandra. Barnet hittade på att det svenska tecknet för ”hund” represen-

terade förskolan eftersom man lekte en lek om en hund i där. De tycker att peka, visa bilder och använda hemgjorda tecken är en god början till kommunikation även om det är ansträngande.

Så småningom fick familjen kontakt med en kurator inom hörselvården, som hjälpte dem vidare med kontakter och flytt med mera. De fick även kontakt med en teckenspråkslärare som kom för hemundervisning en gång i månaden med stöd av språktolk i början efter cirka ett år i Sverige. De kunde fortfarande ingen svenska och hade inte uppehållstillstånd. Undervisningen stöddes av mycket bilder och via ett annat språk som pappan och teckenspråksläraren kunde kommunicera på.

– Vi hade en underbar språktolk, det var samma person som kom varje gång. Men det är lite problem att lära teckenspråk med stöd av språktolk. Vi lyssnar mer på tolken och det blir svårare att samtidigt ta in tecknen. Det blir för mycket, säger de.

Mamman tyckte att det var konstigt med teckenspråk i början. Det var svårt och nytt, men hon var ändå nyfiken. Hon tänkte att hon skulle lära sig så pass mycket att hon kunde kommunicera med sitt barn, men inte teckna ute bland andra människor. Hon kände att det var viktigt att de förstod varandra i familjen.

– I början var det svårt att komma ihåg tecknen och handalfabetet från gång till gång, men vi kände oss motiverade att lära. Bilder hjälper oss bra i undervisningen. Vi förstår lättare med bilder, men det kändes barnsligt i början. Mycket kändes konstigt i början, berättar de.

De hade inte heller någon erfarenhet av hörselnedsättning och teckenspråk från släktingar och vänner. Bilderna hjälper till med kommunikationen. Kombinationen bild, tecken och ord hjälper bra. Bara ritade tecken och svenska ord är inte tillräckligt. Bilder är ett bra hjälpmedel.

Mamman säger att hon hela tiden förväntade sig att barnet skulle börja prata.

– Första gången vi kände att kommunikationen fungerade med vårt barn var som skillnaden mellan natt och dag, det är svårt att beskriva med ord, säger mamman och ögonen lyser.

Men idag när de har en kommunikation på teckenspråk så känns det bättre. På bussen tyckte hon förut att det var pinsamt att teckna, men idag känns det bättre. Hon säger att det är svårt att lära sig teckenspråk via tv eller internet speciellt om det inte finns bilder till som man förstår.

Hon menar att hon aldrig helt kommer att acceptera att hennes barn inte hör och att barnets utveckling är försenad för att barnet fick teckenspråk så sent.

Föräldrarna säger gemensamt att deras barn kan mera teckenspråk än dem.

– Den tid vi får till teckenspråk räcker inte. Vi får minst sex månader med många timmar på SFI, men bara introduktion plus 240 timmar TUFF. Vi ska lära oss två språk parallellt och teckenspråk är för oss ett helt nytt sätt att kommunicera på.

Föräldrarna pekar på att det är skillnader mellan att lära sig svenska och att lära sig teckenspråk. Svenskan möter de hela tiden i vardagen i affären, hos tandläkaren, på bussen, på TV, i reklam och i många andra situationer. Medan teckenspråk kräver mer ansträngning. Teckenspråk får de inte automatiskt ute i samhället även om de bor i Örebro.

Föräldrarna tycker att teckenspråksundervisningen har gett dem många framsteg. Idag känner de att de kan kommunicera bättre med olika personer, barn och vuxna på teckenspråk. Fortfarande tycker släktingar och vänner i hemlandet att det är konstigt när familjen använder teckenspråk.

I början fick föräldrarna hemundervisning innan de fick uppehållstillstånd och flyttade till Örebro och kunde erbjudas att delta i en undervisningsgrupp. Hemundervisning kan väl vara bra, men att få börja i gruppundervisning tillsammans med andra föräldrar som kommer

från andra länder kändes mycket bra. Även om de ibland var oroliga för att göra bort sig.

Pappan kommer med idéer om hur och vilka material som är bra att använda. Han menar att tydliga bildserier ur verkligheten är bra att öva med att berätta olika saker. Till exempel vad som händer i ett kök eller när man ska åka tåg. Varje händelse bör innehålla flera bilder, liknande de material som finns för SFI-undervisningen. Han tycker att det är bra att använda digitalkameran och vurmar för studiebesök.

– Gärna studiebesök där man får träffa döva och prova att kommunicera med dem, men andra studiebesök är också bra, säger han.

Men man kan inte göra studiebesöken för ofta. Han återkommer till bilderna vid studiebesöken och hur man kan följa upp dem. Det kan vara fyra olika studiebesök på en termin. Om man är nybörjare är det bra att träffa många döva vuxna och ungdomar.

– Vi är som nybörjare i första klass. Vi behöver enkla material och mycket bilder. Reklamblad är bra, då kan deltagarna öva tecken för mat, pris, vikt, räkna, teknik, kläder, möbler... Alla får hem olika reklamblad, säger han.

Han betonar att det är viktigt att man inte alltid får välja själv, för då är det många som väljer varor som de redan kan ordet och tecknet för. Det är viktigt att känna sig duktig för många. Men mamman menar att just i deras grupp är det bra stämning och gemenskap, det är inte så stor konkurrens.

Pappan funderar på om man kan samordna TUFF med SFI på något sätt. Där gör man också studiebesök och använder bildmaterial som är anpassade för vuxna invandrare.

Pappan funderar på vad föräldrarna bör tänka på. Han menar att föräldrarna måste fråga sig varför de går på teckenspråksundervisning:

- För att det är trevligt att träffa andra föräldrar?
- För att lära nya tecken och träna kommunikation på teckenspråk?

Båda är bra men den senare kräver att föräldrarna själva tar ansvar säger pappan.

Föräldrarna säger att teckenspråksundervisningen hjälpte dem med svenskan i början. Det blev att de skrev ner svenska ord som de inte kunde och fick hjälp av teckenspråk och bilder att förstå dessa ord. Idag när de förstår mera svenska så behöver de inte skriva så mycket utan kan koncentrera sig mer på att lära mera teckenspråk. Ibland kan de ett ord på teckenspråk men inte på svenska eller vice versa.

De tycker att först när föräldrarna är klara med SFI på D-nivå bör man börja räkna TUFF-timmar.

– För mig är teckenspråksundervisningen viktig. Men det är trevligt att träffa de andra föräldrarna också. Det är bra att vi har två teckenspråkslärare en som är hörande och kan förklara och en som är döv så man måste koncentrera sig för att avläsa och förstå. De kompletterar varandra, säger mamman.

De tycker att i början flyter svenskan och teckenspråket ihop och ligger närmare varandra och det mesta går ut på att lära in ord och tecken. Senare när de kommer in på svenskans struktur och grammatik och teckenspråkets struktur och grammatik så ligger innehållet i undervisningen längre ifrån varandra.

Pappan vill ha mycket träning i handalfabetet. Han vill kunna använda det i olika situationer då han saknar tecken.

Föräldrarna menar att det är viktigt att den som ska undervisa invandrare funderar på olika saker och det gäller oberoende av vad man ska undervisa i. De tycker att läraren bland annat ska ställa sig frågorna:

- Hur ska man undervisa invandrare?
- Vad behöver man tänka på som lärare?

– Jag har min kultur från mitt land, men jag måste lära mig om den svenska kulturen för jag

och mina barn lever här nu. När man har engagerade lärare, lärare som försöker förstå och respekterar invandrare går det också lättare för oss invandrare att lära oss, säger pappan och avslutar med att säga att vi måste mötas.

Stressigt att gå på kurs med språktolk

Familjen har bott länge i Sverige. Föräldrarna är separerade. Mamman kom hit från ett asiatiskt land för att gifta sig. Alla tre barnen är födda i Sverige. Mamman har med våra mått mätt en kort skolgång. Hon har fått begränsad svenskundervisning sedan hon kom hit på grund av att hon måste försörja familjen. Barnet med hörselnedsättning går inkluderad i en hörande klass på hemorten. I hemmet pratar mamman mest sitt modersmål med barnen och barnen pratar svenska med varandra.

Mamman vet inte varför hennes barn har en hörselnedsättning. Hon fick veta det när barnet var tre år efter en svår infektion med hög feber.

Mamman har inte haft någon kontakt med personer som är döva eller har en hörselnedsättning i hemlandet och hon vet inget om hur de har det i hennes ursprungsland.

I hemlandet såg hon sällan personer med funktionsnedsättning ute i samhället. När hon kom hit reagerade hon på antalet personer med funktionsnedsättning och drog slutsatsen att det kan bero på den svenska livsstilen.

Familjens barn som har en hörselnedsättning är fött i Sverige och när hörselnedsättningen konstaterades fick familjen möjlighet att via hörselvården delta i teckenspråksundervisning. I början tecknade barnet men övergick så småningom till att prata mer och mer.

Mamman har också deltagit i teckenspråkskurser på hemorten i grupp med stöd av språktolk. Då kunde det bli stressande – inte minst för tolken, som inte alltid hann med att översätta allt och inte hann med att förstå vad teckenspråksläraren sa. Ibland var de övriga svenska deltagarna

tvungna att förklara för tolken vad den döva teckenspråksläraren sa.

Så småningom fick hon egen teckenspråksundervisning en gång i månaden, tre timmar per gång. Undervisningen ägde rum i hemmet. Hon har också deltagit i en TUFF-vecka på Västankviks folkhögskola, men hon tycker att det var svårt att delta i den då det är långt att resa och att det var svårt att motivera barnen att vara borta från skolan.

Mamman har haft svårt att förstå barnets teckenspråk. Barnet går i vanliga grundskolan och i början hade hon teckenspråkig assistent. Successivt lärde sig barnet mer och mer talad svenska och klarar sig idag utan assistent.

Mamman tycker att teckenspråksundervisningen i hemmet fungerade bra. Hon kände att hon lärde sig bättre när det var lugnt och hon menar att det var viktigt med teckenspråk när hennes barn var litet.

Idag använder familjen inget teckenspråk. I hemmet används familjens modersmål och svenska. Idag deltar mamman inte i någon teckenspråksundervisning.

Förväntningar på att lära mer

Familjen är flyktingar och kom till Sverige 1998 som kvotflyktingar, de hade då levt som flyktingar i ett grannland till ursprungslandet. Familjen kom först till en flyktingmottagning men blev snart rekommenderade att flytta till Örebro då ett av familjens barn är dövt. I familjen fanns två barn när man kom till Sverige, ett tredje barn är fött i Sverige. Det döva barnet har gått i specialskola i Sverige hela skolgången.

Föräldrarnas skolgång i ursprungslandet var minimal beroende på att läraren i den enda skolan i hembyn var av annat etniskt ursprung och läraren uppträdde aggressivt mot eleverna.

Föräldrarna har genomgått SFI- undervisning upp till B-nivå.

Föräldrarna förstod tidigt att barnet inte hörde. Barnet var piggt och framåt som liten. De hade en grannflicka som var döv och familjen såg likheter mellan flickorna. Flera kontakter med läkare och psykolog togs redan i ursprungslandet. De blev rekommenderade att köpa en hörapparat till barnet, men det påverkade inte barnets hörsel.

I ursprungslandet hade familjen kommit i kontakt med personer som var döva vid flera tillfällen. De fungerade i samhället och levde på samma sätt som de som inte är döva. I hemlandet behandlas personer med funktionsnedsättning med stor respekt och föräldrarna menar att de ibland blir bortskämda.

Familjen hade varit i kontakt med flera läkare och även en psykolog. Psykologen sa att familjen skulle vara tacksam över att barnet inte kunde höra och inte istället hade svårt att tänka. En läkare sa till familjen att barnet kunde börja höra när det var i sexårsåldern. Det ingav familjen visst hopp.

När man kom till Sverige blev familjen ganska omgående rekommenderad att söka sig till Örebro och det gjorde de efter endast några månader på flyktingmottagningen. Kontakt togs med hörselvården via BVC och de fick information om de möjligheter som stod till buds i Örebro.

Familjen fick redan på mottagningsenheten information om Örebros skolmöjligheter för barn som är döva.

Familjen fick teckenspråksundervisning relativt snabbt efter det att de kom till Örebro. De fick undervisning i hemmet via hemvägledare från landstingets hörselvård och en språktolk var alltid med. Familjens barn som är dövt deltog även vid dessa tillfällen. De berättar att barnet redan i hemlandet hade visat om det var missnöjt med någon eller något genom vissa handlingar eller gester. De menar att deras döva barn behöver mer än andra barn eftersom det fick teckenspråk sent. De anser att äldre syskon behöver få extra stöd i teckenspråk, då de inte har varit i Sverige hela

tiden. De är inte som vanliga svenska barn. Yngre syskon har det lättare med teckenspråket.

Familjen använder modersmål, teckenspråk och svenska i hemmet. Pappan talar och förstår ett annat vanligt invandrarspråk också. Under de senare åren har pappan deltagit i teckenspråksundervisning cirka en dag i veckan. Mamman har på grund av en svår sjukdom fått hemundervisning cirka en gång i månaden. De hörande syskonen har gått på teckenspråksundervisning för syskon som erbjuds av Birgittaskolan.

Pappan säger att för nybörjare är det bra med språktolk. Ibland kan det vara bra med språktolk nu också när man går igenom extra svåra ord. Föräldrarna är inte läskunniga. Pappan har dyslexi.

Tidigare när mamman var frisk har de deltagit i en TUFF-vecka på Västankvik. De har avslutat sin SFI. De tycker att de behöver mer teckenspråksundervisning på grund av att de är lågutbildade invandrare, då svenska föräldrar har lättare att lära teckenspråk bland annat beroende på att de har en annan skolunderbyggnad. Föräldrarna vill lära sig mer då de anser att man som förälder måste förstå sitt barn.

De tycker att ett problem är att svenskundervisningen på SFI har konkurrerat med teckenspråksundervisningen om familjens tid. De tycker att teckenspråksundervisning i grupp är bra för då får de se när andra tecknar och det blir en repetition av tecknen, men ser samtidigt en fördel i att möjlighet finns att få teckenspråksundervisning i hemmet. Detta mest med tanke på mammas sjukdom. De är angelägna om att få sina timmar och de har höga förväntningar på att få lära sig mera teckenspråk.

Svårt att lära sig teckenspråk

Familjen har gemensamt bott i Sverige sedan 1995. Mannen flydde först till ett annat land och när han kommit till Sverige och fått uppehållstillstånd ansökte han om att få återförenas med övriga

familjemedlemmar. I familjen fanns då två barn. Nu har familjen tre barn, det yngsta barnet som är fött i Sverige är dövt.

Föräldrarna har helt olika skolbakgrund, mannen har nio år i skolan och kvinnan två år. Det kostade pengar att gå i skolan och man var tvungen att arbeta även om man var barn. Pojkars utbildning satsades det mer på än flickors.

I ursprungslandet har familjen inte kommit i kontakt med personer som är döva eller har en hörselnedsättning, men de vet att skolgången för barn med funktionsnedsättning kostar pengar. De tror att det är bättre i ursprungslandet numera.

När barnets hörselnedsättning konstaterats fick de kontakt med barnhabiliteringen. Barnet var först på en vanlig förskola och sedan vid tre års ålder kom det till en specialförskola. Idag har barnet också diagnosen högfungerande autism.

När det konstaterades att det yngsta barnet var dövt kom de igång med teckenspråksundervisning. Till att börja med fick de undervisning av en hemvägledare som kom från barnhabiliteringen.

Därefter blev det teckenspråksundervisning på Stiftelsen Teckenspråkscentrum i Örebro. Där hade de flera olika teckenspråkslärare. De har även deltagit i intensivkurser i teckenspråk. Dessa har varit riktade mot föräldrar med utländskt ursprung vilket är nödvändigt då svenska föräldrar lär sig teckenspråk snabbare. De föredrar dock att ha teckenspråksundervisning en gång i veckan. Det är vad de orkar med.

I början hade de språktolk med men de tycker att det blir rörigt och svårt att koncentrera sig på teckenspråket då.

– Det är svårt att lära sig teckenspråk, jag glömmer fort och att det är svårt att anteckna, säger pappan.

Många har svårt att komma på grund av arbete eller andra studier. En grupp som består av fyra till fem personer påverkas av detta och ibland blir

en deltagare ensam. Det är tråkigt att försöka lära sig teckenspråk ensam. Idag yrkesarbetar pappan och tycker att det är svårt att hinna med teckenspråksundervisningen. Mamma tycker det är roligt men svårt och deltar gärna i teckenspråksundervisningen en gång i veckan.

Hemma använder de teckenspråk när de pratar med sitt döva barn. Även de äldre syskonen har lärt sig en del teckenspråk i syskonundervisning. Andra tillfällen där föräldrarna använder teckenspråk är i kontakt med skolpersonal och döva kamrater till familjens döva barn.

Intervjuer med teckenspråkslärare

Oerhört roligt och stimulerande

När teckenspråksläraren huvudsakligen arbetade med introduktionsundervisningen såg läraren att många föräldrar med utländsk bakgrund fastnade i denna. De erbjöds att gå vidare till den ordinarie TUFF och det kändes för många som ett stort steg då de hade begränsade kunskaper i svenska. Föräldrarna har rätt till TUFF och därför söktes extra pengar för att dra igång en särskild ”invandrar-TUFF”.

Inom projektet försökte läraren träffa de familjer som fanns. De åkte till hörselvården och de erbjöds teckenspråksundervisning där när de ändå kom dit. Inga hembesök kändes aktuella då även om det har hänt då och då av speciella skäl. Eftersom det var krångligt att ta sig till folkhögskolan där TUFF erbjöds hände det att teckenspråksläraren hämtade deltagare med bil.

Detta var ett ganska ohållbart upplägg så det blev viktigt att hitta en bra plats att ha undervisningen på. En plats som skulle vara lätt för föräldrarna att ta sig till med allmänna kommunikationsmedel. Tanken var att försöka få tillstånd en

varaktig undervisning i grupp. Så småningom kunde undervisningen ske i de lokaler som Dövföreningen hyrde centralt på orten.

Där har under flera år invandrarföräldrarna erbjudits teckenspråksundervisning i grupp en dag i veckan fyra timmar per gång och undervisningen följer skolterminerna. Ett syfte utöver teckenspråksundervisning är att försöka bryta isoleringen, i synnerhet för mammorna. Några föräldrar har under en period erbjudits undervisning i anslutning till barnens skola. Denna undervisning upphörde då de aktuella barnen slutade skolan.

Inför varje termin skickar läraren ut inbjudan till mellan 30 och 40 personer som finns på listan över intresserade. En del finns kvar på listan men kommer inte under en period då de är upptagna av annat. Det kan vara att få barn, praktisera, jobba, vara sjuk etcetera. Så dyker de upp igen då deras situation har förändrats. Ungefär 15 personer kommer varje gång. Gruppen har ingen nivågruppering och teckenspråksläraren måste anpassa sig efter de som kommer. Det är inte alltid samma deltagare som kommer varje gång. Ibland kommer de, ibland inte. Istället finns det två teckenspråkslärare med varje gång så det blir lättare att anpassa undervisningen till situationen.

Teckenspråksläraren säger att det är oerhört roligt och stimulerande att arbeta med teckenspråksundervisning för invandrare. Läraren släpper in dessa människor i sitt hjärta – men ibland blir det för mycket. Det är lätt att känna ett för stort ansvar för föräldrarna och deras barn.

När det gäller stöd i sitt arbete så menar teckenspråksläraren att det känns lätt att få stöd från ledningen för att det är en viktig verksamhet. Men det är svårare att få personligt stöd och handledning.

Läraren tycker att det är mycket bra att vara i dövföreningens lokal. Där finns det vuxna döva, som deltagarna vågar försöka kommunicera med. Det är också bra att vara på en känd plats varje gång

De huvudsakliga språkgrupper som har varit aktuella är arabiska, kurdiska, somaliska med flera. Läraren har haft en somalisk grupp på skolan, men det har varit svårt att få dem att komma till dövöreningen.

För analfabeter är det svårt att komma vidare med teckenspråket. I undervisningen repeterar läraren olika tecken om och om igen. De har ingen vana att gå i skolan och de har svårt att komma varje gång. Det är andra saker som måste prioriteras. De kommer med en helt annan bakgrund, som vi inte kan referera till. De har levt i en helt annan kultur, som de har med sig hit och så ska de fungera i vårt högteknologiska samhälle. De ställer inte heller några krav och de tackar för allt de får. Dessa föräldrar kan inte ingå i svenska föräldragrupper.

Även högutbildade invandrare kan ha problem med svenskan och har då svårt att ingå i svenska föräldragrupper i teckenspråk. Kan de engelska så tar de sig fram i det svenska samhället utan svenska och teckenspråk blir inte heller så viktigt att satsa på. Utbildning, yrke och karriär i det svenska samhället blir viktigast.

Nivågruppering har inte känts aktuellt. En del deltagare har hänvisats vidare, medan andra har läst hur mycket teckenspråk som helst utan att komma vidare.

Pedagogen menar att kontakten med hörselvården fungerar bra. De kan komplettera varandra. Det viktigaste för föräldrarna är att de accepterar att teckenspråk finns, att deras barn använder teckenspråk och att barnet har kompisar som tecknar. Behovet av att träffa andra är stort hos föräldrarna.

Hörselvården i de olika landstingen kan köpa in introduktion i teckenspråk från folkhögskolornas TUFF-lärare om hörselvården inte har personella resurser att möta invandrarföräldrar. Då kan de samverka för att åstadkomma grupper för introduktion i teckenspråk. Det har gjorts i flera landsting.

Pedagogen säger att allt tänkbart material används i undervisningen. Det är bara att blanda och ge. Mycket bilder, bland annat bilder från Wiget Symwriter och ritade tecken används.

De jobbar även med bildserier, översättning och kommunikation. Ibland jobbar de också med enkla korsord med olika teman.

Varje vecka jobbar de med veckans tecken. Var och en har ansvar för vilka tecken som är viktiga för henne eller honom. Deltagarna tar med sig tecken som de vill lära sig och detta skapar ofta intressanta diskussioner. Pedagogerna gör sedan en lista med ritade tecken som deltagarna får nästa gång de träffas. Då kan de om de vill stå framför gruppen och presentera sina tecken.

Parövningar undviks och de jobbar inte heller ensamma med bildserier. Bildkort att lägga ihop till serier fungerar inte alltid som det är tänkt. Det handlar nog om läsriktningen. Men också för att de har olika referensramar för bilder.

Lokalisation och polytecken tränas bland annat med hjälp av ett dockhus. Det är svårt men det går ändå att förstå att dessa begrepp finns i teckenspråket.

I undervisningen försöker pedagogen att koppla det svenska ordet till något som är viktigt för deltagarna. Undervisningen är behovsriktad. Det är svårt att lära sådant som inte finns i deltagarnas begreppsvärld.

Pedagogen säger att det finns mellan 40 och 50 föräldrar på listan som följs upp regelbundet. Då blir uppdraget att hålla kontakt. De är inte aktiva hela tiden. Det är flexibelt. Jobb, praktik och mycket annat konkurrerar med undervisningen. Kvällskurser och helgkurser har prövats men då är det annat som stör, exempelvis brist på barnpassning. Bäst är en förmiddag i veckan under skolterminerna.

Pedagogen menar att det är svårt att hitta balansen mellan att vara teckenspråklärare och alla andra förväntningar.

– Det svåraste egentligen är att inte ha någon

att diskutera problematiken med. Ibland känns det som om jag skäms för att vara svensk! Jag har en känsla av att jag på något sätt får försvara Sverige. Det känns som om man får stå till svars, avslutar pedagogen.

Använder sin fantasi och kreativitet

Det här är en sammanfattning av intervjuer med teckenspråkslärare som undervisar inom landstingets introduktion eller TUFF.

Teckenspråksintroduktion finns inom hörselvården och bör finnas inom alla landsting. Några har särskild undervisning för invandrarföräldrar medan andra försöker blanda med svenska föräldrar och jobbar med språktolk. Några landsting köper in introduktionen från olika håll, från en folkhögskola, en privat teckenspråkslärare eller löser det på något annat sätt.

Flera teckenspråkslärare både inom introduktionsundervisningen och TUFF beskriver svårigheterna i början när de möter en helt ny familj som varken kan svenska eller något teckenspråk. Det kan ta lång tid innan de kommer vidare, men då är tillfredsställelsen stor. De beskriver att det är svårt, men mycket stimulerande att undervisa invandrare i teckenspråk. Teckenspråklärarna menar att de måste använda sin fantasi och kreativitet vilken de upplever som stimulerande men också tröttnande.

Folkhögskolorna som erbjuder särskild teckenspråksundervisning för invandrarföräldrar arbetar ganska lika. De har gruppundervisning på olika platser i upptagningsområdet. De försöker skapa grupper där föräldrarna och någon lokal finns. Ett par folkhögskolor erbjuder hemundervisning medan de andra två erbjuder undervisning på skolan eller i någon annan lokal. Två skolor har en fast lokal för invandrarundervisningen, en använder samma lokal som till svenska föräldrars TUFF. En skola planerar att inreda en särskild lokal så småningom.

En skola tycker att det är svårt att få föräldrarna att komma till undervisningen trots att de vet att det finns många invandrarföräldrar i det aktuella området. Tidigare har de skickat ut information till ett stort antal föräldrar i samband med att de gjorde en kartläggning. Ett skäl till att det är svårt att få föräldrarna att komma menar de är att det handlar om avstånd och kommunikationer. De menar också att det kan finnas en rädsla att ge sig ut i storstaden, i det okända och ett motstånd mot att kvinnorna ska åka iväg själva.

En annan skola har valt att erbjuda nästan bara hemundervisning på olika platser i skolans upptagningsområde eller undervisning i lånade lokaler hos hörselvården eller någon annan stans.

Samtliga menar att de har ett gott samarbete med hörselvården och att de får sina deltagare via hörselvården. En del föräldrar påbörjar sin introduktion på landstinget och börjar så småningom gå i invandrar-TUFF parallellt, medan andra avslutar introduktionen innan de flyttar över till TUFF i särskild grupp.

Flera av lärarna jobbar både med den ordinarie TUFF och med invandrarundervisning.

Teckenspråkslärarna tycker att det är svårt att veta om och hur de kan använda språktolkar. De menar att deltagarna tappar fokus och blir mer koncentrerade på språktolken än på teckenspråksundervisningen. Flera teckenspråkslärare är själva döva och det blir extra komplicerat att då använda språktolk.

Teckenspråkslärarna tycker att det är svårt att veta hur de bör undervisa. Flera av dem menar att det är svårt att hitta bra material. En lärare betonar att det saknas material med kombinationen bilder, tecken och svenska.

Några material som de använder är bilder, texter, internet, drama, studiebesök, praktiska övningar, kartor och tv. Flera lärare berättar att de tillverkar eget material både genom att klippa, klistra och plasta in men också genom att filma teckenspråkig kommunikation och

genom att göra inspelningar på CD-rom som deltagarna får istället för anteckningar. En lärare berättar att han brukar ha återkoppling med deltagare via internet och Webbcam till exempel via Skype.

Ett par skolor berättar att de har kontakt med SFI-undervisningen för döva invandrare och det har varit ett positivt utbyte.

Hörselvården inom de olika landstingen har olika sätt att räkna. Varje landsting är självbestämmande och antalet undervisningstimmar och tillfällen styrs mycket av vilka resurser som finns till teckenspråksundervisning.

Samtliga skolor räknar numera av från TUFF-timmarna för deltagarna som är invandrare även om man tycker att det känns fel. Lärarna menar att det är svårt även för svenska föräldrar att lära sig teckenspråk via landstingens introduktion och TUFF:ens 240 timmar. En av skolorna tycker att det är rätt att räkna invandrarföräldrarnas timmar och menar att det ska vara samma förutsättningar för alla föräldrar.

De flesta teckenspråkslärare menar att de behöver mer kompetens att undervisa invandrare. De menar att de behöver mer kunskaper om olika kulturer, kulturmöten och kulturkrockar. De saknar tecken för olika kulturella företeelser. Vissa teckenspråkiga material om olika religioner innehåller mycket bokstaveringar. Läraren menar att det behöver göras en kartläggning av de vanligen förekommande tecknen som är kulturbundna. Teckenspråkslärarna vill ha mera kunskaper om andraspråksinläring. De tycker också att det känns viktigt att arbeta med frågor om bemötande.

Flera teckenspråkslärare menar att om man jämför med en lärare i svenska för invandrare så har de ofta en fortbildning på universitet som är 30 högskolepoäng vilket motsvarar en termins heltidsstudier. Visserligen ingår vissa delar i denna

utbildning som handlar om läs- och skrivinläring. Men många delkurser passar även den som undervisar invandrare i teckenspråk.

Flera teckenspråkslärare säger att de i undervisningen och i mötena med föräldrar från olika kulturer och med varierande erfarenheter, ställs inför svåra och traumatiska erfarenheter och svåra frågeställningar. Därför efterlyser de både pedagogisk handledning och samtalsstöd. En skola säger att de har pedagogiskt stödsamtal varannan vecka.

Samverkan

Samverkan mellan hörselvården och folkhögskolorna som erbjuder TUFF verkar vara bra och eftertraktad. De olika aktörerna samverkar på olika plan och de har ett utbyte av erfarenheter, material och kontakter vid överflytt från introduktion till TUFF även för invandrarföräldrar. Ibland går invandrarföräldrar överlappande både på introduktion och TUFF. Då och då köper hörselvården introduktionsundervisning för invandrarföräldrar av folkhögskolorna, då det bedöms som en bra lösning. Det som teckenspråkslärarna beskriver sig osäkra på är när deltagarna är färdiga för att flytta över.

Övriga samverkansparter kan vara SFI, teckenspråk för invandrare som är döva, lokala skolor, regionskolor för teckenspråkiga, gymnasieskolor med elever som är döva eller har en hörselnedsättning, dövföreningar, föräldraföreningar, dövkyrkan med flera. Samverkan beror på var i landet undervisningen finns och vilka samverkansparter som är aktuella just där, men intresse av samverkan verkar öka i takt med att familjer med utländsk härkomst ökar i Sverige.

.....

*En stor flexibilitet verkar
finnas och det är bra. En sak
som påverkar är hur många
invandrarföräldrar det finns på
orten som är intresserade av
teckenspråk.*

Sammanfattning och slutsatser

Det finns många aspekter som behöver diskuteras och utvecklas när det gäller teckenspråksundervisning för föräldrar med utländsk härkomst och barn med behov av teckenspråk för sin kommunikation. För när det gäller föräldrarnas möjligheter att delta i undervisning i teckenspråk är behovet stort av samordning med den svenskundervisning de deltar i när de har fått uppehållstillstånd. Kommunernas SFI-undervisning behöver få veta vilka rättigheter föräldrarna har att gå på teckenspråksundervisning. Idag upplever flera föräldrar att de har svårt att komma ifrån ordinarie svenskundervisning eller praktik för att delta i teckenspråksundervisning. Extra svårt blir det när de ska göra flera månaders praktik. Det kanske finns möjligheter att samordna SFI och TUFF på flera sätt. Hur det skulle kunna göras finns idag inget konkret förslag till, men ett visst samarbete mellan SFI och teckenspråk för invandare som är döva och TUFF är påbörjat på ett par orter.

En annan fråga att arbeta med är hur och när deltagarna kan och bör flytta över från landstingets introduktionskurs i teckenspråk till TUFF. Idag finns en stor osäkerhet hos teckenspråklärarna vad som är bäst, samtidigt som de är angelägna att deltagarna kommer vidare och inte fastnar i introduktionskursen.

Det finns flera alternativa undervisningsformer:

- enskild undervisning i hemmet eller i undervisningslokal
- gruppundervisning tillsammans med andra invandrarföräldrar med olika modersmål men

utan språktolk vilket innebär att teckenspråk och svenska måste användas

- gruppundervisning tillsammans med andra med samma modersmål. Det är lättare att använda språktolk vid behov men det finns risk att deltagarna pratar modersmål med varandra
- gruppundervisning tillsammans med svensktalande föräldrar, eventuellt med språktolk. Deltagarna får ökad kontakt med svenskar, men det kan vara svårt att få flyt i undervisningen, rädsla för att fråga och irritation kan uppstå.

En stor flexibilitet verkar finnas och det är bra. En sak som påverkar är hur många invandrarföräldrar det finns på orten som är intresserade av teckenspråk. På mindre orter kan det vara svårt att erbjuda gruppundervisning, men de kanske kan samverka med någon i grannkommunen.

Undervisningsmaterial är ett återkommande dilemma. Det skulle behövas ett gemensamt webbaserat grundmaterial som är uppbyggt efter devisen bild, tecken och ord. Ett material som erbjuder lätta teckenspråksfraser med översättning till skriven svenska och tal. Materialet ska också innehålla kulturbundna tecken. Det innebär ett material som inbjuder till diskussioner om olika kulturer och kulturkrockar. Ett gemensamt material skulle kunna erbjuda en bas att utgå ifrån. Men samtidigt bör lärarna undvika en övertro på att färdiga material löser alla svårigheter. Alla som undervisar invandrare i teckenspråk bör vara flexibla och öppna för olika material och lösningar i undervisningen.

Tiden återkommer många till, både föräldrar och teckenspråkslärare. Både tiden när de kan komma loss och delta i teckenspråksundervisningen, men också antalet timmar. Föräldrarna säger själva att förmiddagstid på vardagar är den bästa tiden. Då har de barnomsorg och skolgång för barnen och de känner sig pigga och kan ta emot undervisningen bäst. Många menar att de har svårt att få barnpassning på kvällar och helger då de inte har anhöriga som kan ställa upp här i Sverige. Teckenspråkslärarna har inte funderat så mycket på detta och bjuder in till undervisning olika tider både förmiddag, eftermiddag och kväll. Helgkurser verkar dock inte vara så vanliga. När det gäller antalet undervisningstimmar per gång så varierar det från en och en halv till fyra timmar. Däremot är både föräldrar och teckenspråkslärare rörande eniga om att introduktion på cirka 60 timmar plus TUFF på 240 timmar är alldeles för lite när de ska lära sig två språk parallellt. Någon tycker att det bör vara minst lika många timmar som de får SFI. Medan andra föreslår att när SFI är avslutad då kan TUFF-utbildningen börja räkna timmar. Det finns också svenska föräldrar som menar att 240 timmar generellt är alldeles för lite även för dem och att gränsen bör avskaffas.

Teckenspråkslärarna menar de över lag att de behöver mer kompetens om olika kulturer och bemötande. De anser att de behöver delar av den kunskap som SFI-lärare erbjuds. De efterfrågar pedagogisk handledning men också återkommande stödsamtal då de känner att de ofta möter föräldrar i kris med svåra traumatiska upplevelser bakom sig. Teckenspråkslärarna vill ha någon att prata med för att kunna må bättre och ge en bättre undervisning.

Alla tillfrågade menar att det är oerhört viktigt att en anpassad teckenspråksundervisning erbjuds föräldrar med utländsk härkomst. Samtidigt

menar flera att det är viktigt att föräldrarna får stöd i att prioritera teckenspråket. De menar att det är viktigt dels för att föräldrarna har ett annat modersmål och kulturell bakgrund och har svårt att gå tillsammans med svenska föräldrar och dels för att de behöver mer tid.

Huvudorsaken är dock att barnen ofta får teckenspråk och teckenspråklig kommunikation sent och att de behöver allt stöd de kan få för en positiv utveckling. De behöver stöd från såväl skola och samhälle som från sina föräldrar. Många av dessa barn behöver mycket teckenspråk då de inte kan få stöd av kokleaimplantat eller modersmål.

De flesta barn som har invandrat som är döva eller har en hörselnedsättning har hörande föräldrar och barn som är döva erbjuds inte alltid modersmålsundervisning. Det är inte heller meningsfullt för barnen att lära sig ursprungslandets teckenspråk eftersom föräldrarna inte kan det. Det är långt ifrån alla länder som har ett enhetligt, officiellt teckenspråk. Däremot har barn som är döva precis som andra barn glädje av att få kunskap om sitt ursprungsland, dess kultur och historia.

Lyxell skriver i en rapport (2014) från Språkrådet att: ”Tillgång till språk är en förutsättning för att vi ska växa som människor. Genom språket får vi kontakt med andra människor och skaffar oss kunskaper om världen. Språket är också en del av vår identitet. För många barn är det svenska teckenspråket nyckeln till såväl språkutveckling som identitetsutveckling. Det är viktigt att vi ger barnen denna nyckel.”

Alla har rätt till ett språk enligt Regeringskansliets information om Sveriges nya språklag 1 juli 2009.

Ge föräldrarna en bra teckenspråksundervisning och ett gott teckenspråk för barnens skull!

.....

Förslag på material

Material, som kan finnas i skåp och lådor i undervisningslokalerna, på hörselvården och folkhögskolorna, men som inte går att beställa längre

- Bild – tecken – ord 1 och 2 DVD från Sveriges Dövas Riksförbund.
- Mitt hem undervisningsmaterial gjort på Mo Gårds folkhögskola finns på nätet via länken ”Lärtecken” SPSM. Detta material fungerar bara på äldre datorer med Microsoft Explorer som webbläsare.
- Vardagskommunikation – ett material producerat för döva invandrare som ska lära sig svenskt teckenspråk. Vissa delar är bra att använda. Finns på nätet via länken ”Lärtecken” SPSM.
- Bildmaterialet ”Se språket” Ett SFI-material med stora bilder för vuxna. Utbildningsförlaget Brevskolan (utgått).
- Bildmaterialet ”Språktider” Ett förskolemateriäl med stora bilder om årstiderna (utgått).

Material som finns att köpa

- Bildkort: Nathan, Color Cards, Color Cards för vuxna, Språklådor – olika kategorier, Språklotto – olika kategorier, Språkspelet – olika kategorier, Memoryspel – olika kategorier. Samtliga kan beställas från SICA.
- Bildspel ämnat för SFI-undervisning: ”Dialog” 1 – 4 med bildkort inom ett antal områden. Spelplan kan köpas till och det kan användas som språkmemory. Tomma spelkort kan köpas till och kompletteras med Ritade tecken. Beställ från SICA.
- ”Ordbingo” ett SFI-material som kan användas om man uppnått en viss läskunnighet på

svenska. Orden eller meningarna tecknas och man ska hitta det på sin spelplan. Beställ från SICA.

- Bildspelet – stora innehållsrika bilder om vardagliga företeelser. En ställning kan köpas till. En del svartvita kopieringsmaterial ingår. Beställ från SICA.
- Tärningar med bokstäver eller bilder finns på flera olika förlag bland annat SICA.
- Bra kortlådor med bildkort bland annat ”Hjälp! Vad gör jag?” och ”Starka känslor” från Nypon förlag. De har också ett bildmaterial på CD att använda och skriva ut på datorn.
- ”Petrus bok”, SPSM Läromedel, innehåller bland annat kortlekar med alfabetet, handalfabetet och handformer.
- ”Adams bok”, SPSM Läromedel, ett material för döva barns läsinlärning. DVD som innehåller videomaterial som man kan träna avläsning på. Lite högre nivå.
- Tecken Hattens material, bland annat ”Språkhatten”, CD med svenskt teckenspråk och tio vanliga invandrarspråk med ljud om man vill. ”Materialhatten” CD med diverse material, bilder och spel att skriva ut själv på datorn. www.hattenforlag.se
- Bok att skriva ut från internet för barn eller den absoluta nybörjaren. 24 blad med två bilder med det svenska ordet och tecknet för två begrepp på varje sida. www.teckna.se
- ”Ritade tecken”. Bra teckenbilder att kombinera med bilder att skriva ut på datorn utvecklat av SPSM och kan köpas via www.ritadetecken.se
- ”SymWriter”, från Hargdata, med ca 12 000 bilder och symboler. Materialet kan köpas och laddas ner via www.hargdata.se
- ”Teckenspråk” är ett material sammanställt av Johan Rudin, som en ordlista med många bra

tecken tyvärr finns det inga bilder med. Materialet finns på internet och kan laddas hem via www.teckensprak.com

- ”Händernas värld”. Nybörjarmaterial från SPSM som är webbaserat och innehåller många bra övningar som man kan jobba med själv. Materialet innehåller teckenspråk, skriven och talad svenska och bilder inom vissa områden. Köps med licens på www.handernasvarld.se eller www.spsm.se
- ”33 läs och skrivövningar i svenska som andra språk”, från SPSM Läromedel, är ett SFI-material för hörande som har översatts till teckenspråk och det innehåller både enkla och svårare texter på svenska översatta till teckenspråk. Texterna kompletteras med vissa bilder och övningar. Köps med licens från www.spsm.se
- ”Kom in i huset”, är ett läromedel för årskurs 4–6, som har översatts till teckenspråk. Innehåller bilder och lite kluriga frågeställningar, svensk text och tal finns. Kan användas för avläseövningar. Köps med licens från www.spsm.se
- www.svtplay.se Där finns lättare och svårare teckenspråkiga program särskilt, på Barnkanalen.
- www.ur.se Där finns material där man kan öva lite teckenspråk men eftersom de som tecknar inte är teckenspråkskunniga, men kändisar och allt bygger på att man kan läsa de svenska orden så fungerar detta material inte så bra. Personerna som tecknar är kända för svenskar men för dem som är nya i landet är de okända.
- ”Tala svenska direkt”, Bildordbok för vuxna i SFI-undervisning på A och B nivå. Bra tydliga bilder uppställt i olika temaområden. Till materialet finns en bra lärarhandledning med lektionsförslag och kopieringsunderlag. Självklart är detta material gjort för svensk-

undervisning för icke läskunniga men delar av det fungerar utmärkt i teckenspråksundervisningen. Det finns CD-skivor med uttalsövningar, som hör till men dem behöver man inte använda. www.bokus.com

- ”Teckenspråkslexikon” www.ling.su.se Det finns en gratis app att ladda hem.
- ”Spread the Sign” ordlistor med översättningar till många olika länders teckenspråk kompletterat med ljud och uttal ibland. Tyvärr är det inte så många vanliga invandarspråk med i detta material. Några bilder finns i materialet. www.spreadthesign.com. Det finns en gratis app att ladda hem.
- ”Lexin” översättningar till och från de vanligaste invandarspråken på nätet.
- ”Lexin – Bildteman” många bra bilder inom olika temaområden för SFI-undervisning.
- ”Lexin – Animationer” temaområden med korta videosekvenser som förklarar de aktuella orden. Det finns tal till. lexin2.nada.kth.se alternativt lexin.nada.kth.se/bildtema eller lexin.nada.kth.se/lexinamin
- Hörselboken www.horselboken.se Där finns en hel del information att läsa och ladda ner. Man kan bland annat ladda ner handalfabetet som typsnitt till datorn.

Informationsmaterial via intresseorganisationernas hemsidor

- Sveriges Dövas Riksförbund
- Sveriges Dövas Riksförbund SDR www.sdr.org
- Riksförbundet DHB www.dhb.se
- Hörselskadades Riksförbund www.hrf.se
- Sveriges Dövas Ungdomsförbund www.sduf.se
- Förbundet Sveriges Dövblinda www.fsd.org
- Dövblind Ungdom www.fsd.org

Källförteckning

- Blom, S. (2009) *En bild säger mer än tusen ord: Hur sker valet av bilder i SFI-undervisningen?* Uppsats Växjö Universitet, Institutionen för humaniora.
- Dahl, Ö. (2000) *Språkets enhet och mångfald* Studentlitteratur Lund.
- Danielsson, L. (1994) *Ung och döv i mångfaldens Sverige*. Mångkulturellt centrum, Stockholm.
- Ekholm, L. (1997) *Skrivboken*. Opal.
- Fejes, A. (red) (2013) *Lärandets mångfald: Om vuxenpedagogik och folkbildning* Studentlitteratur, Lund
- Franker, Q. (2011) *Litteracitet och visuella texter: Studier om lärare och kortutbildade i SFI*. Stockholms Universitet.
- Franker, Q. (2007) *Bildval i alfabetiseringsundervisningen – en fråga om synsätt*. Forskningsrapport från Institutet för svenska som andraspråk Göteborgs Universitet.
- Franker, Q. (2005) *Lära och utvecklas tillsammans: Studiematerial om bildspråk ur olika synvinklar – en problematisering av bilder i alfabetiseringsundervisning*. Kompetensutveckling för SFI-lärare Lärarhögskolan i Stockholm. Myndigheten för skolutveckling.
- Grausne, J. (2011) *Utvärdering av teckenspråksutbildningar för föräldrar, syskon och barn till döva inom Specialpedagogiska skolmyndigheten*. Rapport SPSM
- Gustafsson, J. (2009) *Lärande bildlexikon: Ett interaktivt sätt att lära sig*. Examensarbete i informatik Kalmar högskola, Institutionen för kommunikation och design.
- Hansson, I. (1998) *Omvårdnad i ett mångkulturellt samhälle*. Studentlitteratur, Lund.
- Holmström, I. (2013) *Språkutlärn timer och språkinlärtimer: Språk och pedagogik*. Föreläsning.
- Kahnlund, L. & Strömberg, S. (2003) *Teckenspråksundervisning för föräldrar med döva eller hörselskadade barn och utländsk härkomst – möjligheter och hinder*. Examensarbete i specialpedagogik Örebro Universitet, Pedagogiska Institutionen.
- Källstigen, G. & Rivera, T. & Özmen, D. (1997) *Om kulturmöten och funktionshinder*. SIH, Örebro.
- Lindberg, A. (2013/2010) *Språket är nyckeln till bra integration*. Ledare i Aftonbladet.
- Lyxell, T. (2014). *Se språket: Barns tillgång till svenskt teckenspråk*. Rapport från Språkrådet.
- Malmström, S-E. & Preisler, G. (1991) *Den tidiga kommunikationen hos döva barn*. Psykologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Murray-Nyman, M. (red) & Källstigen, G. (red) (2005) *Dubbel utsatthet*. Sveriges Kristna råd, Sundbyberg.
- Nationellt centrum för svenska som andra språk (2012) *Vilka bestämmelser finns om SFI-lärares behörighet?*
- Regeringskansliet (2009) *Språk för alla: Information om Sveriges nya språklag*.
- Sandgren, M. (2007) *Bilder i svenska som andraspråksundervisning: en bild av hur bilder kan vara språkstimulerande för eleven i grundskolans senare år*. Examensarbete på lärarprogrammet Svenska som andra språk. Göteborgs Universitet, Institutionen för svenska språket.
- Sjöberg, M. (2011) *Lika olika som alla andra*. Utbildningsmaterial från SPSM.
- Språkrådet (2011) *Språklagen i praktiken – riktlinjer för tillämpning av språklagen*. Rapport från Språkrådet.
- Strömberg, S. (2009) *TUFF-utbildning för föräldrar med utländsk bakgrund*. Artikel i DHB Dialog.

- SKOLFS 2012:56 *Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*
- SOU 1998:139 *En särskild utsatthet. Om personer med funktionshinder från andra länder.* Nordstedts tryckeri, Stockholm.
- SOU 2006:29 Roos, C. (2006). *Teckenspråk och pedagogik.*
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (20140101) *Gemensam utbildningsplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF).*
- Sveriges Riksdag, Svensk författningssamling (1994:895) *Förordning om svenskundervisning för invandrare.*
- Säljö, R. (2000) *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv.* Bokförlaget Prisma, Stockholm.
- Wretling, O. (2005) *Studerande med posttraumatiskt stressyndrom och andra stressutlösta ångestsyndrom: Stöd- och referensmaterial om vuxnas lärande.* Myndigheten för skolutveckling.
- Örebro kommun (2014) *Svenska för invandrare (SFI).*
- Örebro läns landsting (2014) *Hörsel- och dövverksamhet (HDV).*

Intressant litteratur och information:

- Danielsson, L. (1992) *Att vara invandrare och döv – en dubbel utmaning.* Sveriges invandrarinstitut och museum.
- Källstigen, G. & Setkic, M (1999) *Mötesplats: Sverige – funktionshinder och kulturmöten.* Trialog media.
- Smith, Z. (2001) *Vita tänder.* A. Bonniers förlag (Skönlitteratur om mångkultur och att stå med fötterna i olika kulturer).
- www4.ur.se/teckensprak *Lär dig teckenspråk! Fraser, dialoger & grammatik.* (En lättillgänglig föreläsning om teckenspråk).

”Teckenspråket gav oss kommunikation”

I den bifogade filmen intervjuar Sonia Strömberg Anne-Marie Cubahiro, mamma till en son som är döv. Hon berättar om sina upplevelser när hon kom till Sverige och vad teckenspråket inneburit för kommunikationen mellan henne och hennes son. Intervjun sker på svenska och är textad. Filmen är 23 minuter lång.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) arbetar för att barn, unga och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. Det gör vi genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, tillgängliga läromedel och statsbidrag. Den kompetens vi erbjuder kompletterar kommunernas och skolornas egna resurser. Läs mer på vår webbplats www.spsm.se.

Denna skrift är tänkt att ge pedagogisk och metodiskt stöd till teckenspråklärare som undervisar föräldrar med utländsk härkomst. Men även andra kan ha glädje av den, till exempel beslutsfattare och de som undervisar invandrare som är döva.

Författaren Sonia Strömberg är förskollärare, specialpedagog och före detta tolk. Hon har arbetat med teckenspråksundervisning för föräldrar till barn som är döva eller har en hörselnedsättning sedan 2001. Familjerna är nyanlända svenskar från många olika länder, språkgrupper och religioner.

ISBN 978-91-28-00552-4, tryckt
978-91-28-00551-7, pdf

Best.nr 00552